

of the arrival of any party of visitors exceeding 150 persons.

The Turkish Government, has recently been trying to include the whole Gallipoli National Park Area in the World Heritage List. On the other hand, Australian Government is also considering to proclaim part of the Gallipoli Peninsula (Anzac Cove) as an Australian heritage site. This listing of the peninsula certainly does not involve any physical or legal control, but aims to identify the symbolic importance of this place to Australia.

The main purpose of this paper is to focus and discuss different aspects of this issue. This will be done mainly in the light of the related provisions of 1923 Lausanne Peace Treaty and 1975 UNESCO World Heritage Convention.

When we consider the historic and symbolic importance of the Gallipoli Peninsula for both Turkey and Australia, it is expected that, there will be extensive negotiation with the agencies of the governments concerned...

1915 ÇANAKKALE SAVAŞI VE TÜRKİYE-AVUSTRALYA İLİŞKİLERİ

Bilâl N. ŞİMŞİR

Giriş

Bildiri, 1915 Çanakkale Savaşı ve Türkiye-Avustralya ilişkileri üzerinedir. Bu, geniş ve çok yönlü bir konudur; başlı başına bir kitap olabilir. Bu geniş konunun bazı yönlerine kısa kısa değiniyor ve şu noktalara parmak basıyorum:

Tarihçe:

Türkiye-Avustralya İlişkilerinde Çanakkale'nin yeri

Avustralya evvelce bir İngiliz sömürgesi idi; 1 Ocak 1901 tarihinde kendi kendini yöneten ayrı bir devlet olarak tarih sahnesine çıktı, kendi hükümetini kurdu. Avustralya kıtasının altı değişik bölgesine kümelenmiş ve birbirlerinden kopuk olan koloniler bir araya gelerek Avustralya Milletler Topluluğu'nu (Commonwealth of Australia) oluşturdular. Ancak Avustralya, Britanya İmparatorluğu'ndan ayrılmadı. İngiliz monarşisi ve Britanya Milletler Topluluğu ile bağlarını koparamadı. İngiliz Kralı, yine Avustralya'nın da devlet başkanı olarak kaldı. Dolayısıyla Avustralya, 1901'de kendi kendini yönetmeye başlamasıyla birlikte hemen tam bağımsız bir devlet olarak tanınmadı.

Osmanlı Hükümeti de Avustralya'yı bağımsız bir devlet olarak tanımadı ve Avustralya ile diplomatik ilişki kurmadı. Birinci Dünya Savaşına kadar Türklerle Avustralyalılar arasında kayda değer bir temas da olmadı. İki ülke insanları arasında ilk önemli ve toplu temas veya tanışma 1915 Çanakkale savaşında oldu. Çanakkale savaşları bu açıdan da tarihi bir anlam taşır.

* Dr. Büyükelçi (E), Tarihçi-Yazar

† Bugün durum epeyce değişmiş bulunmakla beraber, İngiltere Kraliçesi hâlâ Avustralya'nın Devlet Başkanıdır.

Avustralya paralarının üzerinde Kraliçenin resmi vardır. Avustralya Genel Valisi Kraliçe tarafından atanır. 1995 yılında Avustralya'ya Büyükelçi olarak atandığım zaman, güven mektubum İngiltere Kraliçesine hitaben yazıldı, fakat Londra'da oturan Kraliçe'ye değil, Kanberra'da Avustralya Genel Valisine sunuldu. Bu garabet, galiba Avustralya'da Cumhuriyet ilân edilmeye kadar devam edip gidecek gibi görünmektedir. Yakın bir gelecekte Avustralya'nın cumhuriyet ilân etmesi ihtimali de yoktur... - BNS.

Lozan Antlaşması ve Savaş Mezarlıkları

Türkiye-Avustralya ilişkilerini ilgilendiren ilk ahdi belge Lozan Barış Antlaşması'dır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasında Savaş Mezarlıkları hakkında ayrı bir bölümü vardır (Md. 124-136). Gerçi Lozan Konferansında Avustralya yoktu, barış antlaşmasında da Avustralya'nın imzası yoktur. Ama Büyük Britanya Birleşik Krallığı tarafından imzalanmış olan bu antlaşma Avustralya için de hüküm ifade etmektedir. Antlaşmada Anafartalar bölgesindeki Anzak mezarlıkları açıkça zikredilmektedir. Buradaki mezarlıklarla ilgisini en canlı tutan ve Lozan Antlaşmasının "Mezarlıklar" bölümünden hâlâ en çok yararlanan ülke Avustralya'dır, denilebilir.

Lozan Barış Antlaşmasınının 128. Ve 129. Maddeleri, sadeleştirilmiş olarak şöyledir:

Madde 128- Türkiye Hükümeti, Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya Hükümetlerine karşı kendi toprakları üzerinde onların savaş alanında ya da yaralama, kaza, ya da hastalık sonucu ölmüş olan kara ve deniz askerleri ile tutsak iken ölen savaş tutsakları ve sivil tutukluların mezarlıkları, toplu ceset çukurları ve adlarına dikilmiş anıtlarının üzerinde bulunduğu arsaları o devletlere ayrı ayrı ve sitresiz olarak bırakmağı yükümlenir.

Bundan başka söz konusu mezarlara, mezarlıklara, toplu ceset çukurlarına ve anıtlara serbestçe girilmesine ve, gerekiyorsa, cadde ve yolların yapılmasına izin vermegi yükümlenir.

Yunan Hükümeti, kendi topraklarına ilişkin olarak, özdeş yükümlülükler istlenir.

Yukarıdaki hükümler, verilen arsalarda Türk egemenliğini (ya da, duruma göre Yunan egemenliğini) zedelemmez.

Madde 129- Türkiye Hükümetince verilecek arsalar içinde, özellikle Britanya İmparatorluğu için 3 sayılı haritada gösterilmiş olan Anzak adlı Kesim (Arburnu) de bulunacaktır. (Burada, anılan arsalarla yapılanma şartları sıralanıyor)

Lozan Barış Antlaşmasının "Mezarlıklar" bölümde 13 madde vardır. Yukarıda iki maddeden satırlar aktarmakla yetindik, ilgililer bu bölümün tamamını dikkatle okumalıdır.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı çıkınca, Anavatan İngilizlere den gelen istek üzerine, Avustralya ve Yeni Zelanda bu büyük savaşa, sömürge askeri olarak değil, kendi adlarını taşıyan ayrı bir kolorduyla katıldılar: **Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu**. Bu kolordu, İngilizce adının (*Australian and New Zealand Army Corps*) baş harflerinden oluşan bir kısaltımayla, "**ANZAC**" diye anıldı ve ilk defa Çanakkale savaşında adını dünyaya duyurdu. (Türkiye'de bu kelime okunduğu gibi, yani **ANZAK** olarak yazılıyor ve o kolorduda görev yapmış olan askerlere de Anzak askerleri, Anzaklar deniyor).

Çanakkale savaşı, Avustralya tarihinde bir dönüm noktasıdır. (Onlar **Çanakkale Savaşı**'na, Gelibolu yarımadasına izafeten **Gelibolu Savaşı** diyorlar ve Gelibolu'yu **Gallipoli** diye yazıp söylüyorlar. Bu farklılık yazışmalarda bazen karışıklık yaratabiliyor.) Avustralyalılar, tarihlerinde ilk defa Çanakkale'de kendi adlarıyla bu savaşa katılmış, burada pek çetin bir savaş tecrübesi geçirmiş ve çok büyük zayıf vermişlerdir. O zamandan beri Çanakkale'yi ve Türkleri hiç unutmamışlardır. Bu bir.

İkincisi, onlarda, sömürge askeri olma yerine, kendi kendini yöneten ayrı bir ülke askeri olma bilinci, yani ulusal bilinç Çanakkale Savaşı'nda doğup pekişmiştir. Avustralya bir kitadır. Bu kıtanın birbirinden uzak çeşitli bölgelerindeki insanlar evvelce birbirlerinden kopuk yaşarlardı, birbirlerini pek pek tanımazlardı. Anzaklar, Çanakkale siperlerinde omuz omuza çarpışırken, kendilerini ortak bir ülkenin yiğit yurttaşları olduklarını kavradılar, bununla iftihar etmeyi öğrendiler. Tek kelimeyle bilinçlendiler.

Dahası, Avustralya, ayrı bir devlet olarak ilk defa Çanakkale'de adını duyurdu, kendisini burda dünyaya tanıttı, sömürgecilikten çıkıp gerçek devlet olma sancılarını, yani doğum sancılarını Çanakkale'de yaşadı. Hatta Avustralya devleti fiilen Çanakkale'de doğmuştur, denilebilir. Avustralyalılar bunu bu kadar açık söylemezler. Ama ANZAK askerlerinin Gelibolu yarımadasına ayak bastıkları 25 Nisan'ı (1915) çok önemli bir tarih başlangıcı olarak değerlendirmiş Anzak Günü (ANZAC DAY) adıyla milli bir bayram yapmışlardır. Avustralya'nın en büyük günü, "Anzak Günü"dür, her yıl büyük törenlerle anılır veya kutlanır. "Anzak Günü" Avustralya'nın milli günüdür. Biz 29 Ekim'de Cumhuriyetimizin doğum gününü kutladığımız gibi, onlar da 25 Nisan'da aslında devletlerinin doğum gününü kutlarlar, ama buna Anzak Günü derler. Avustralya'da Anzak Günü'nden daha büyük, daha önemli bir gün yoktur.

Anzak Günü'nde Avustralya'daki Türk büyükelçisinin de bir yeri vardır. Buna aşağıda ayrıca değineceğiz. Şimdi Türkiye-Avustralya ilişkilerinin tarihçesine devam edeyim.

Broken Hill Olayı ve Avustralya'da İki Türk Şehidi

Lozan Antlaşması, mezarlıklara ilişkin olarak karşılıklık ilkesini de koymuştur ki şöyledir:

Madde 136- Britanya, Fransa ve İtalya Hükümetleri, Türkiye'den ayrılan topraklarda bulunanlarla kendi hükümetlerine bağlı topraklarda gömülü Türk kara ve deniz askerleri için mezarlar, mezarlıklar, toplu ceset çıkartları ve anıtlar kurulması için 128. Madde ile 130' uncu dan 135' ineye dek olan Maddeler hükümlerinden yararlanmak hakkını Türkiye Hükümetine tanımayı yükümlenir.

Avustralya, Anafartalar'daki Anzak mezarlıkları konusunda Lozan Antlaşmasının Mezarlıklar ile ilgili hükümlerinden bugüne kadar tam olarak yararlanamamıştır. Türkiye de karşılıklık (mütekabiliyet) ilkesine ve Lozan antlaşmasının ilgili maddelerine dayanarak, Broken Hill şehitleri için Avustralya'dan bazı isteklerde bulunabilir diye düşünüyorum.

Broken Hill şehitleri konusu nedir? Kısaca açıklayalım: 1914 yılında Osmanlı Devleti ile İngiltere İmparatorluğu arasında savaş başlayınca, Avustralya'nın bir maden kasabası olan Broken Hill'de yaşayan **Gül Mehmet** ve **Molla Abdullah** adı iki Türk de silahlamp ve ellerine ayıldızlı Türk bayrağını alıp 1 Ocak 1915 günü Avustralyalılara hücum etmişler. Silahlı çarpışmada her ikisi de ölmüş. Avustralyalılardan da 6 kişi hayatını kaybetmiş, 7 kişi de yaralanmış. Bazı Avustralya yayın organları bu olaya "**iki Türk'ün Avustralya'ya savaş ilânı**" diyorlar. Bu isimde bir de kitap yayınlandı.²

Broken Hill, 25 bin nüfuslu bir kasaba. Avustralya içlerinde, Melbourne'dan 850, Sidney'den 1200 kilometre uzakta. Eskiden maden kasabasıymış. Olay bu kasabada geçmiş. Olay yeri bugün tel örgüyle çevrilidir. Tel örgünün içinde ölen iki Türk'e ait bazı eşyalar muhafaza ediliyor. İki Türk'ün çarpışırken mevzilendikleri ve dibinde can verdikleri kaya da orada duruyor ve "**Türk'lerin Kayası**" diye anılıyor. Ama ölen veya şehit düşen bu iki Türk'ün mezarları yok, gömüldükleri yer de tam belli değil.

Avustralya'da bulunduğum dönemde Broken Hill kasabası ziyaret etmiş, orada ölen iki Türk ansısına bir anıt dikirmek için Belediye Bakanını Mr. Black ile görüşüp anlaşmışım. Belediye Başkanı masrafların bir kısmını, Avustralya Türk toplumu da diğer kısmını karşılayacaktı. Anıtın projeleri de hazırlanmıştı. Türk dernekleri birbiriyle anlaşmazlığa düştükleri, benim de Avustralya'daki görev sürem sona erdiği için proje gerçekleştirilmeden kaldı.

² M. Türkay Ilıcak, **İki Türk'ün Avustralya'ya Savaş İlanı**, Venus Matbaacılık, Melbourne, Avustalya:2001

Beii, Lozan antlaşmasını resmen öne sürmemiş, kişisel dostluk ilişkileriyle bu anıtı gerçekleştirmei düşünmüş idim. Fakat bu konu yeniden ele alırsa Avustralya Hükümeti katında resmen girişimlerde bulunulabilir ve gerekirse Lozan antlaşmasının Mezarlıklar ile hükümlerine de dayanılabilir diye değerlendiriyorum.

Buna bir nokta koyup diğer konuya geçeyim.

Avustralya'dan Türkiye'ye Başbakan Düzeyinde İlk Ziyaret (6-10 Şubat 1924)

Avustralya ile Türkiye arasında bugüne kadar gerçekleştirilmiş olan üst düzey ziyaretlerde Çanakkale Savaşının başlı başına bir yeri vardır. Çeşitli tarihlerde Avustralya'dan ülkemize gelmiş olan genel vali, başbakan, bakan, senatör, milletvekili, general, amiral vs. gibi üst düzey devlet görevlileri, öncelikle Çanakkale savaş alanlarını ziyaret etmek amacı gütmüşlerdir. Özel olarak ülkemize gelince Türk karıştırlarıyla temaslara da yapmışlardır. Bu ziyaretlerin bazıları resmi nitelikte olmuş ve Türk tarafından bunlara karşılık da verilmiştir.

Bizim tespit edebildiğimize göre, Avustralya'dan Türkiye'ye üst düzey ziyaretleri, 1924 yılında, o zamanki Avustralya Başbakanı **Stanley Melbourne Bruce** (1883-1967) başlatmıştır. Eski bir Anzak olan Bruce, Melbourne'da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini doğdu şehride yaptıktan sonra Cambridge üniversitesini bitirmiş, babasının şirketinin Londra ofisinde çalışmış, Birinci Dünya Savaşı çıkınca askere alınmış ve bir Anzak askeri olarak Çanakkale'de savaşmış. İki defa yaralanmış, iki madalya almış. Savaş sonunda politikaya atılarak milletvekili seçilmiş, Şubat 1923'te Başbakan olmuş ve 1929 yılına kadar bu görevde kalmış. Çanakkale savaş yerlerini ziyaret etmek amacıyla Türkiye'ye gelmiştir.

Başbakan Bruce, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından üç ay kadar sonra, 6-10 Şubat 1924 tarihinde, özel olarak Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Avrupa yoluyla İstanbul'a gelmiş, orada Türkiye Hariciye Vekâleti Murahhası **Dr. Adnan Adıvar** ile görüşmüş, ertesi gün bir İngiliz savaş gemisiyle Çanakkale'ye geçmiş, iki buçuk gün boyunca savaş mezarlıklarını teker teker dolaştıktan sonra ülkemizden ayrılmıştır. Resmi olmayan bu ziyaret, Avustralya'dan Türkiye'ye Başbakan düzeyinde ilk ziyarettir ve doğrudan Çanakkale savaşları ve Anzak'larla ilgilidir.

İstanbul'daki İngiliz Maslahatgüzarı **Nevile Henderson**, 11 Şubat 1924 günlü raporunda bu ziyareti şöyle anlatıyor:

"Avustralya Başbakanı (Bruce), beraberinde İmparatorluk Savaş

Mezarlıkları Komisyonu Başkan Yardımcısı Tuğgeneral Sir **Fabian Ware** olduğu halde, 6 Şubat (1924) günü İstanbul'a geldi. Türk makamları kendisi için gerekli bütün kolaylıkları hazırlamışlardır. Başbakan sınırda Edirne Vali Yardımcısı tarafından karşılanmıştı.

Başbakan Bruce geldiği günü İstanbul'u dolaşmakla geçirdi ve Türk makamları Topkapı Sarayını da onun istifadesi için özel olarak açık tuttular. Sir Fabian Ware için de Kilitbahir'deki İmparatorluk Savaş Mezarlıkları Müdürlü Albay Hughes ile birlikte Adnan Bey'le (Adıvar) bir görüşme hazırladık. Akşam Majestelerinin Büyükelçiliğinde onlara bir yemek verdim.

Ertesi sabah saat 8'de, Kaptan C.S. Scott'un idaresindeki "Calyppo" gemisi İstanbul'a geldi ve sahil bataryaları ile top atışlarıyla selamlaştıktan sonra Haydarpaşa önünde demirledi. Büyükelçiliğin "Makook" motoruyla Mr. Bruce'ü ve beraberindekileri gemiye götürdüm ve Kilitbahir'e kadar onlara refakat ettim. Oraya akşam saat 6'da vardık.

8 Şubat gününü Sedülbahir tarafındaki mezarlıkları, 9 Şubat gününü de Anzak ve Sivla koylarındaki mezarlıkları ziyaretle geçirdik. Kilitbahir'de geçirdiği iki buçuk gün içinde Mr. Bruce bütün mezarları tek tek teftiş etme imkânı buldu.

Mr. Bruce'un bu tavafı ve kendisine hazırlanmış olan ortam ve özellikle bir İngiliz savaş gemisinin onun emrine verilmesi çok iyi bir etki yapmıştır denilebilir. Bu ziyaret, savaş mezarlıklarının İmparatorluk veçhesini ve buradaki ilk askerlerinin mezarlıklarına karşı Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ne kadar derin ve hararetli ilgi beslediklerini Türklerle göstermiştir. Cumartesi günü Mr. Bruce, Sir F. Ware ve benimle görüşen Gelibolu Kaymakamının, mezarlıklar komisyonunun çalışmalarına her türlü kolaylığı göstermesi için Ankara'dan talimat aldığıni söylemesi anlamlıdır...Kaymakamia konuşurken, buradaki çalışmalar tamamlandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın da şahsen mezarlıkları teftiş edeceğini umduğumu söyledim...."

Bu raporun İngilizce tam metni başka bir kitabımızda yayınlanmıştır.³

Aradan uzun yıllar geçti. 1960'lara gelindi. 1967 yılında Avustralya'da Türkiye Büyükelçiliği, ertesi yıl da Ankara'da Avustralya Büyükelçiliği açıldı.

³ Bülal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk, V. Cilt (1922-1925)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara:2004, s. 393-395, No. 176: Henderson'dan MacDonald'a yazı, 11.2.1924, No. 117

Büyükelçiliklerin Açılması ve Ziyaretlerin Devamı

1924'de başlayan Avustralya'dan Türkiye'ye ziyaretler. İkinci Dünya Savaşı yıllarında durgunluk geçirmiş, savaşın sonra izlanarak devam etmişti. Bu ziyaretler de göz önünde tutularak 10 Mayıs 1956 tarihinde Türkiye ile Avustralya arasında nota teatisi yoluyla bir vize anlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında doğrudan yapılan ilk anlaşma budur. Vize anlaşması, Avustralya'dan Türkiye'ye ziyaretleri kolaylaştırmıştır.

1967 yılında Avustralya'nın başkenti Kamberra'da Türkiye Büyükelçiliği açılmış ve **Baha Vefa Karatay** buraya ilk Türkiye Büyükelçisi olarak atanmıştır. Büyükelçi Karatay 15 Mart 1967 günü güven mektubunu törenle Avustralya Genel Valisi **Lord Casey**'e sunmuştur. Törende yapılan konuşmalarda Çanakkale savaşlarına vurgu yapılmıştır. Genel Vali, "Ülkelerimiz arasında temaslar, Avustralya tarihine ve Avustralyalıların hafızalarına kazınmış olan Anzak Koyu kıyılarındaki muharebede başladı. Avustralyalıların Türk karşıtlarına karşı Gelibolu'dan (Çanakkale'den) beri besledikleri saygı, daha yakın zamanda Birleşmiş Milletler Yüksek prensiplerini savunmak için kuvvetlerimizin Kore'de silah arkadaşlığı yapmalarıyla daha da pekiştirildi...Bu ilişkileri genişletmek ve yeni ilişkiler geliştirmek için bakanlarım ve ben sizinle memnuniyetle işbirliği yapacağımızdan emin olabilirsiniz." diye konuşmuştur.

Sonrasını Büyükelçi Karatay şöyle anlatıyor:

"Avustralya Genel Valisine İtimatnamemi sunduğum gün; törenden sonra, Sayın Genel Vali ile yaptığımız görüşme sırasında; "Biz Avustralyalılar, sizleri Gelibolu'da tanımış sevmişizdir. Ben de o savaşa teğmen rübesiyle katılmış bir Anzakım..." diye söze başlayıp anlattığı Çanakkale anılarını büyük bir zevkle dinlemiştim. "O kanıt fakat her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim itibaları, aynı sıcaklıkla yüreğimde taşıyorum" diyen **Lord Casey**, Türk ulusu ve askeri hakkında beslediği takdir duygularını içtenlikle ifade ederken, Avustralya'nın en üst makamına yükselmiş bu değerli devlet adamının şahsında ilk olarak, bir Anzakla tanışmanın kıvancını da yaşamıştım."⁴

Asker kökenli bir yazar olan Büyükelçi Karatay, Avustralya'dan **Mehmetçik ve Anzaklar** adlı bir kitapla döndü.

Kitap şöyle tanıtılıyordu:

⁴ Baha Vefa Karatay, **Mehmetçik ve Anzaklar**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara: 1987, s. 56

"Türkiye Cumhuriyeti'nin Avustralya'daki ilk Büyükelçisi olan Karatay, bu ülkedeki hizmet süresi içinde, hayatta bulunun, Çanakkale Savaşına katılmış yaşlı muharipler (ANZAKLAR) ile birdeğün yakın temastır ve tamığı olduğu çok ilgi çekici olaylardan yararlanmak suretiyle yazmış olduğu "Metemelik ve Anzaklar" isimli bu kitabıyla yakın tarihimizde şerefle yerini almış bulunan Çanakkale Zaferi'nin karşımızda savaşmış olanlar tarafından bile ne derin bir hayranlık ve takdirle değerlendirilmiş olduğunun bir kanıtını daha gözler önüne sermektedir."

5 Ekim 1967'de Türkiye ile Avustralya arasında "İşçi Anlaşması" imzalandı, ertesi yıl Ankara'da Avustralya Büyükelçiliği açılmış ve Türkiye'den Avustralya'ya işçi gönderilmeye başlanmış. 169 kişiden oluşan ilk Türk işçi kafilesi, 14 Ekim 1968 Pazartesi günü Sydney Havaalanına inmiş ve törenle karşılanmış. Karşılama Avustralya İskan Bakanı'nın yanı sıra Eski Muharipler Birliği temsilcileri, Gelibolu (Çanakkale) Eski Muharipleri (Anzak) temsilcisi de hazır bulunmuşlardır.

Ziyaretler Devam Ediyor

Büyükelçiliklerin açılmasıyla Türkiye-Avustralya ilişkileri çok yönlü olarak gelişmeye başlamış ve iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler daha da yoğunlaşmıştır. Çanakkale Savaşı'nın önemli yıldönümlerinde ziyaretlerin doruğa çıktığı görülmüştür.

Ziyaretlerden birkaç örnek zikredelim:

10-16 Ocak 1971: Bir Avustralya Parlamento heyeti Türkiye'yi ziyaret etti.

23 Kasım-4 Aralık 1976: Bir Türk Parlamento heyeti Avustralya'ya ziyaret etti.

22-26 Nisan 1985: Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Avustralya'ya resmi bir ziyaret yaptı, 25 Nisan'da Kamberra'daki Atatürk Anıtı'nın açılışını yaptı ve 26 Nisan günü Genel Valisi Sir Ninian Stephen tarafından kabul edildi. Bu kabulde Halefoğlu, Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal adına Genel Valiyi Türkiye'ye davet etti.

26 Eylül-2 Ekim 1985: Avustralya Genel Valisi Sir Nirrian Stephen, Türkiye'ye resmi bir ziyaret yaptı ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın konduğu oldu.

22-25 Ocak 1989: Avustralya Deniz Kuvvetleri Komutanı, Yardımcısı Tuğamiral Doolon'un Türkiye'yi ziyaret etti ve Komutanının yayacağı ziyareti hazırladı.

22-23 Nisan 1989: Avustralya Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral M.W. Hudson Türkiye'yi ziyaret etti.

23-26 Nisan 1989: Avustralya Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Laurie O'Donnell Türkiye'yi ziyaret etti.

18-26 Nisan 1991: Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güneş Avustralya'ya ziyaret etmiştir.

21-27 Nisan 1994: Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Vural Bayazit Avustralya'ya ziyaret etmiştir....

Çanakkale Savaşının 75. ve 80. Yılları

Çanakkale Savaşının 75. yılında, Nisan 1990'da Yeni Zelanda Genel Valisi Reeves ve Avustralya Başbakanı Hawke, büyük heyetlerle Türkiye'ye ayrı ayrı resmi ziyaretlerde bulundular. 22-28 Nisan 1990 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret eden Genel Vali Reeves, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın konduğu oldu.

22-26 Nisan 1990 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret eden Avustralya Başbakanı R.J.L. Hawke da Başbakan Yıldırım Akbulut tarafından ağırlandı.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı konuklar, beraberindeki heyetler ve Anzak'ların temsilcileri 25 Nisan 1990 sabahı yapılan Anzak Günü törenlerinde hazır bulundular.

Çanakkale Savaşı'nın 80. Yıldönümünde ise Avustralya Genel Valisi Bill Hayden ve eşi, 21-26 Nisan 1995 tarihlerinde on kişilik bir heyetle Türkiye'ye resmi bir ziyaret yaptı ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in konduğu oldu. Ben o sırada Avustralya'ya yeni Büyükelçi atanmış ve henüz göreve başlamamışım. Eşimle birlikte Ankara'da ve Çanakkale'de Genel Vali ve eşiyle birlikte olduk.

Aynı yıldönümünde Avustralya Ticaret Bakanı B. McMullan da 20 kişilik bir heyetle 24-28 Nisan 1995 tarihlerinde Türkiye'ye resmi ziyarete bulundu, bu ziyaret dolayısıyla Türkiye-Avustralya Karma Ekonomik Komite Toplantıları yapıldı. Yine aynı yıldönümünde Avustralya Eski Muharipler Bakanı Senatör C. Sciacca, Gölge Eski Muharipler Bakanı C. Wilson, toplam 35 kişilik bir heyetle ülkemizi ziyaret ettiler ve Anzak törenlerine katıldılar...

Çanakkale'ye Anzak çıkarmasının 85. yıldönümünde, yani Nisan 2000'de Avustralya Genel Valisi Sir Dean ve Yeni Zelanda Başbakanı Helen Clark Türkiye'yi ziyaret ettiler. Savaş alanında yapılan törenlere katıldılar, Anzak mezarlarına çiçek bıraktılar...

Çanakkale Savaşı'nın tetiklediği ziyaretler zinciri uzayıp

gidiyor. Bundan sonra da sürüp gidecek gibi görünüyor. Bütün bu ziyaretler, Türkiye-Avustralya ilişkilerine ivme kazandırmış ve kazandırmaktadır. Ziyaretlerin ileriki yıllarda da süreceği ve örneğin Çanakkale Savaşı'nın 90. yıldönümüne denk gelen 2005 yılında daha da artacağı tahmin edilebilir.

Ziyaretlerde Tatsızlıklar da Çıkıyor

Anzak Koyu'nda 1995 yılında düzenlenen törende 5 dakika kadar gecikme oldu diye Avustralya basını gürültü koparmış, törenleri "fiyasko" diye nitelendirmiş ve Türkiye aleyhine çirkin yayınlar yapmıştır. O yıl Türk hükümeti Avustralyalılara ve Yeni Zelandalılara inanılmaz derecede büyük misafırperverlik göstermiş; yalnız Avustralya'dan, başta Genel Vali Bill Hayden ve eşi olmak üzere, 100'den fazla insanı günlerce ağırlamış idi.

Konukları tören yerine götürmek için İstanbul'dan "Akdeniz" gemisi kaldırdı. Gemi akşamdan hareket etti ve sabaha karşı Kocatepe Limanı'na demirledi. Burada bir gecikme olmadı. Büyük iskele bulunmadığı için "Akdeniz" vapuru kıyıya yanaşmıyor, yolcular daha küçük bir vapura aktarılarak karaya çıkarılıyordu. Gecikme bu aktarma sırasında oldu ve Türk tarafından kaynaklanmadı.

Avustralya'ya atanmış, fakat henüz orada görve başlanamış Büyükelçi sıfatı ile o vapurda eşimle birlikte biz de vardık ve baştan sona kadar Avustralyalı konuklarla birlikte olduk. 5 dakikalık gecikmenin gemiden aktarma sırasında Avustralyalıların kendilerinden kaynaklandığına tanık olduk. Üst üste yapılan anonslara rağmen geç uyandılar, geç kahvaltuya indiler ve biraz gecikerek küçük vapura yetiştiler. Böyle olduğu halde Avustralyalılar hatayı Türklerle yüklemişler, doğrusu çok ayıp etmişlerdir. Avustralya basınında çıkan çirkin ve haksız eleştiriler üzerine, Dışişleri Bakanlığı, 28 Nisan 1995 günü Canberra Büyükelçiliğine açıklayıcı şu telgrafi göndermiştir:

"25 Nisan 1995 Salı günü Gelibolu'da (Gelibolu Yarımadası'nda) Anzak Koyu'nda düzenlenen Şafak Törenine katılacak heyeti taşıyan "Akdeniz" gemisi sabah saat 05.10'da Kabatepe Limanı'na demirlemiş ve saat 05.15'de konukları karaya çıkaracak küçük vapur harekete hazır şekilde beklemeye başlamıştır. Kahvaltı servisi 03.30'da açılmış olmasına rağmen, törene katılacak zevat, "Akdeniz" gemisinden oldukça yavaş ve parti parti küçük vapura intikal edebilmiş ve ancak tarafımızdan yapılmış 5. Anonstan sonra vapurun hareketi sağlanmıştır.

Avustralya Genel Valisi ve beraberindeki heyet saat 05.40'da tören mahalline ulaşmışlardır. Anzak Koyu'ndaki anıta bütün gece hazırlık çalışmaları yürüten görevlilerimizden öğrenildiğine göre, gece saat 24.00'ten

itibaren anıt civarında beklemekte olan Avustralya ve Yeni Zelandalıların, esasen saat 03.00'ten itibaren sabırsızlanmaya başladıkları ve çeşitli tepkiler gösterdikleri öğrenilmiştir. Gelibolu'da 25 Nisan 1995 günü güneş doğuşu saat 06.22'de gerçekleşmiştir.

Eski Muharipler Bakanı Sciocco ve Gazi Törünlerini taşıyan otobüs, öğle saatlerindeki ikinci törene giderken, Bakanlığımız görevlilerinin de bulunduğu Cumhuriyetçilik vassatlarına ait konvoyu takip eden Avustralya konvoyu içinde yer aldığından hiçbir kargaşaya muhatap olmadan seri biçimde Anıt'a ulaşmış ve yolda güvenlik görevlilerince herhangi bir müdahale ile karşılaşmamıştır.

Buna mukabil saat 13.30'da "Akdeniz" gemisinde Sayın Cumhurbaşkanımızın vereceği yemeğe katılacak heyet üyelerini taşıyan vassatlardan bazıları Avustralyalıların yollara oturmak suretiyle yaptıkları protesto gösterileri nedeniyle vapura yetişememişler ve Kanada Büyükelçisi ile Avustralya Ticaret Bakanı McMullan yemeğe geç kalmışlardır.

25 Nisan törenleri sadece Şafak Töreni'nden ibaret olmayıp, bütün gün süren, çeşitli ülkeleri igilendiren ve birbirine bağlı bir şekilde cereyan eden bir programdır.

Törenlerde fiyasko olarak nitelendirilebilecek hiçbir hadise cereyan etmemiş ve törenlere katılan tüm diğer heyetler organizasyonun düzenliliğinden dolayı teşekkür ve takdirlerini ifade etmişlerdir.

*Bilgilerini saygularıyla rica ederim*⁵

Bazı Avustralyalılar 24 Nisan akşamı "Akdeniz" gemisinin barında bira içiyorlardı. Bunların hangi saate kadar içki içtiklerini bilmiyoruz, ama biraya çok düşün olduklarını, içmeye başkaca kendilerini kolay kolay frenleyemediklerini biliyoruz. Bunların bardan geç kalktıklarını ve içkili olarak yattıklarını, sabaha karşı kolay uyanamadıkları tahmin ediyoruz. Çünkü gemide üst üste yapılan anonslardan başka, bazı Avustralyalılar uyuya kalan arkadaşlarını uyandırmak için kameraların önlerinde adeta kıvrandılar, kapıları çalmakla yetinmediler, kapıların önünde işkoş gaydası da çaldılar. Geç kalıyorlar diye eşimle birlikte biz de sabırsızlandık. Neden sonra Avustralyalı bazı konukların, gözlerini ovuştura ovuştura kameralarıdan çıktıklarını gördük. Onlar son dakikada kafileye yetiştiler.

Akdeniz gemisinden küçük gemiye geçerken de zorluk yaşandı. Deniz çok dalgalıydı, küçük gemi sallanıyordu. Henüz hava aydınlanmamıştı. İnsanlar kararlukta sallanan küçük gemiye geçerken bocaladılar. Burada da hava muhalefeti

⁵ TC- Canberra Büyükelçiliği Arşivi (TC-KBA): T.C. Dışişlerinden Canberra B.Elçiliğine açık tel. 28.4.21990, No. 118

yüzünden biraz gecikme oldu. Yine de hava aydınlanmadan karaya ayak bastık ve oradan araçlarla tören yerine geçtik.

25 Nisan 1915 sabahı burada ilk karaya basanlar arasında bulunan onbaşı Ted Matthews'ın anlatıklarından öğreniyoruz ki, o sabah da deniz böyle dalgalıymış. Anzak askerleri karaya çıkarken zorluk çekmişler, sandallardan denize dökülenler olmuş. Dolayısıyla çıkarmada da biraz gecikmeler olmuş. Bunları düşünmeyen Avustralya gazetelerinin yalan yanlış yayın yapması ve Türkleri haksız yere eleştirmesi doğrusu canımızı sıktı.

Avustralya Dışişleri Bakanı Gareth Evans, 25 Nisan 1995 günü Gelibolu Yarımadasında yapılan törenlerle ilgili olarak, 11 Mayıs 1995 günü Senato'ya bir rapor sunmuştur. Raporda özetle şu görüşlere yer vermiştir:

“Şafak Töreni'nde karşılaşılan aksaklıklar, büyük ölçüde Türk yetkililerin programda yapılan değişiklikleri geç bildirmesinden ve tören yerinde alınan sıkı güvenlik tedbirlerinden kaynaklanmıştır. Ancak, Türk makamlarına yönelik bir eleştiri yapmanın söz konusu değildir. Zira, o törenler çeşitli ülkeleri kapsamıştır ve Türkiye, yıllardan beri bu törenlerin gerçekleştirilmesi için muazzam kaynak ayırmış ve törenlere katılan bütün ülkelere cömertçe büyük kolaylıklar göstermiştir. Tören 05.30'da başlayacaktır; fakat 20-30 dakika kadar gecikmeyle saat 6.20'ye sarkmıştır. Türk makamları güneşin 06.22'de doğacağını söylediler ama hava 06.00'dan önce ağarmıştı.”

Avustralya Dışişleri Bakanı Türk makamlarını eleştirmemeye özen göstermiş, fakat Avustralyalılara hiç toz kondurmamış, gecikmenin Avustralyalıların tutumundan kaynaklanmadığını söylemiştir.

Bu törenlere bir çok ülke katılmış, fakat yalnız Avustralya'dan Türkiye'ye aşırı ve haksız eleştiriler yükselmiştir. Bunu not etmek ve gelecekteki törenlerde hatırlamak yararlı olabilir.

Avustralya'nın Başkentinde “Anzak Günü” Törenleri

Yukarıda, “Anzak Günü”nde Avustralya'daki Türkiye Büyükelçisinin de bir yeri var” demiştik. Canberra'da Büyükelçi olarak görev yaptığım sırada, 25 Nisan 1996 Salı günü günlüğüme şunları not etmişim:

“ANZAC Günü. Avustralya'nın en büyük günü. Resmî tatil. Canberra'da ilk defa katılıyorum. Sabahın bize ayrılan yerde yerimizi aldık. Protokole göre resmî kıyafet gerekli. Gül (eşim) şapka giydi. Tören başlamadan önce eşimle birlikte Meçhul Asker anıtına bir çelenk koyduk. Anzaklar ve Mehmetçik için bir

dakikalık saygı duruşunda bulunduk.

Oturduk, bekliyoruz. Yan tarafta resmî geçit için sıra olmuş bekleyen askerler var. Geride de bir ambulans duruyor. Acaba neden? Demeye kalmadı. ayakta dikilen askerlerden biri bayılıp yere düşüverdi. Hayret. Çabucak ambulansa kaldırdılar. Meğer cankurtaran böyle âcil vak'alar içimmiş.

Biraz sonra Başbakan geldi, ondan sonra da Genel Vali teşekkür etti. Geçit töreni başladı. Önümüzden sıra sıra, uygun adım geçiyorlar. Avustralya ne kadar savaşa katılmışsa, onların eski muharıpleri, yakınları da beraber geçiyorlar. Çanakkale'den Vietnam'a kadar, bütün savaşların eski muharıpleri, temsilcileri geçiyor. Bu tören, ANZAC Günü'nü halka indirelim derken, biraz da ölçüyü kaçırmışlar. Çocuklar da askerlerin yanında yürüyor. Hatta kucakta bir bebek dahi gözümüze çarptı. Yürüyen bir askerim kucagında bir bebek! Doğrusu biraz yadırgadık. Neyse.

Törden sonra kalkıp Canberra Club'un geleneksel ANZAC Günü yemeğine katıldık. Şeref konuğuyuz. Duvarda büyük birer Avustralya ve Türk bayrağı asılı. Bir Hava Generali, Yeni Zelanda Yüksek Komiseri ve Türkiye Büyükelçisi olarak ben birer konuşma yaptık. Yazılı bir konuşma metnim vardı. Onu bir kenara bırakıp irticalen bir konuşma yaptım. Ayakta alkışlandım. “Big speech, big speech” (büyük konuşma) diye diye kutladılar. “Çanakkale kumu” hediye ettiler.”

İrticalen yaptığım konuşmada biraz rutinin dışına çıktım. Şu yolda bir dil kullandım: “Çanakkale Savaşı, Anzak'lar, Anafartalar, Kanlı Sirt vs. derken Avustralya savaş edebiyatını biraz tanıdım ve itiraf ederim ki epeyce şaşırđım. Çünkü yazarlarımız, şairlerimiz, Türklere söylemediklerini bırakmamışlar. Çanakkale'den önce Türklar, Avustralyalıları hiç görmemişlerdi. Onlara hiç kötülük etmemişlerdi. Avustralyalılar hakkında bir tek kötü söz söylememişlerdi. Sizin askerleriniz binlerce kilometre uzaktan gelip bizim topraklarımızı işgal etmiş, insanlarımızı öldürmüşlerdi. Biz sadece yurdumuzu savunmuştuğuk. Meşru müdafaa hakkımızı kullanmıştuğuk. Böyle olduğu halde yazarlarımız, çizerleriniz Türklere suçlamışlar. Sizin edebiyatlarınızın gözünde “korkunç Türk”, “barbar Türk” olup çıkmış. Bizim Mehmetler gelip sizin Sidney'i işgal etselerdi siz nasıl davranırdınız acaba? Yurdunuzu savunmaz mıydınız?..”

Koskoca salonda derin bir sessizlik oldu. Şarap kadehleri sessizce masalara bırakıldı. Solonu dolduran o kelli felli Avustralyalılar ve hanımları sanki biraz mahcup olmuş gibi önlerine baktılar.

Ben, biraz soluklanarak devam ettim:

“Bilir misiniz bilmem, ama bizde de bir savaş edebiyatı var. Bizim

şairlerin Avustralyalılar hakkında neler söylemiş olduklarını belki merak edersiniz. Bir örnek vereyim..." deyip Ortaokul'dan beri ezberimde olan Mehmet Akif'in şu dizelerini İngilizce olarak mealen aktardım:

"Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvam-ı beşer,

Kayıyor kum gibi...Mahşer mi, hakikat mahşer,

Yedi iklimi cihanın duruyor karşında;

Ostralyayla beraber bakıyorsun; Kanada!

Çehreler başka lisanlar başka, deriler rengârenk.

Sâde bir hâdise var ortada: vahşetler denk.

Kimi Hindu, kimi Yamyam, kimi bilmen ne belâ..."

"İşte, size Türk savaş edebiyatından küçük bir örnek. Sizin yazarınız "barbar Türk" mü demiş? Buyurun, bizim şair de "yamyam Avustralyalı" diyor!"

"Yamyam" sözü şok etkisi yaptı! Gözler faltaşı gibi açıldı. Bütün salon sanki dondu kaldı. Bu kültüpte böyle bir konuşma hiç mi hiç beklenmemişti. Başkasına "barbar" denmesini doğalmış gibi karşılayan Avustralyalı kendisine "yamyam" denilince adeta şoka girdi. Sanırım ki bunu ömründe ilk defa duydu: Uygur Avustralyalı ile insan eti yiyen yamyam yanyana!..

Toparladım:

"Sayın Başkanlar, Sayın Hanımlar ve Beyler, aziz dostlar! Önemli olan: sizde de bizde de var olan böyle bir savaş edebiyatına rağmen ve Çanakale savaşı gibi korkunç bir boğuşmaya rağmen, güçlü bir dostluk kurabilmektir. Marifet işte buydu. Bugün hatıralarını yâd ettiğimiz kahraman Anzaklar ve kahraman Mehmetler işte böyle bir dostluğun sağlam temelini atmışlardır. Onlar, birbirlerini edebiyat dergilerinde değil, Çanakale siperlerinde tanıdılar. Birbirlerinin karakterlerini o korkunç ölüm-kalım kapişmasında ölçtüler, biçtiler, tarttılar. Birbirlerinin mertliğini, yiğitliğini, insanlığını şarapnel yağmurları altında test ettiler; tekrar tekrar test ettiler. Tanıdıkça birbirlerini takdir ettiler. Anzaklar kendi kendileri "Türkler, barbar filan değil, kahraman askerlermiş meğer" demeye başladılar. Londra'da, Sidney'de yazılıp çizilene ve kendilerine söylenene mi inanacaklardı, yoksa her gün, her saat burada gözleriyle gördüklerine mi. Bizim Mehmetçik de "Bu Avustralyalılar yamyam filan değil, basbayağı askermiş yahu" diye düşünmeye başladılar. Siperlerde günler, aylar geçtikçe, birbirlerine

karşı yüreklerinde için için yakınlık, sıcaklık, hatta güven doğdu. "Bunlar da tıpkı bizim gibiymiş yahu" dediler. "Tıpkı bizim gibi yürekli, kahraman insanlarmış" diyebildiler. Hayret. Ne kadar da birbirlerine benziyorlardı!

Ve Çanakale'deki komutanımız ve büyük Ata'mız, daha o korkunç savaşın yaraları sarılırken, Anzaklar için: "Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar. Burada bir dost vatanın bağrındasınız, huzur ve sükun içinde uyuyunuz" diyebilmiştir. "Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra, artık bizim evlâtlarımız olmuştardır" diyebilmiştir. Bunu deyebilmek gerçekten büyük yürek ister! Her insana nasip olmaz. Ancak Atatürk gibi bir büyük insan bunu diyebilmiştir ve O bunu yalnız Anzaklar için söylemiştir. Kısacası, Türklerin yüreğinde Anzakların apayrı bir yeri vardır. Türkler, Anzakları samimi dost bilirler. Onlar da Türkleri samimi dost bilmişlerdir.

Aziz dostlarım, Türk-Avustralya dostluğu işte böylesine köklü ve güçlü bir dostluktur. Savaş edebiyatından etkilenmeyecek kadar güçlü ve sağlamdır. "Barbar" mış, "Yamyam" mış, bu sözlerin hepsini geçelim bir kalem. Onlar savaş içinde söylenmiştir. Eşsiz dostluğumuzun kadri kıymetini bilelim. Bizler, tarihe kök salmış bu dostluğu kahraman Anzaklara ve Mehmetçiğe borçluyuz. Anzak Günü'ünde ve bu büyük kültüpte onların ölmez hatıralarını minnet ve şükranla tekrar yâd ediyoruz. Teşekkür ederim."

Der demez salondakiler güre diye ağa kalktı. Büyük bir alkış koptu. Bazıları hem alkışlıyor, hem de "Big speech" ("büyük konuşma"), "big speech" diye takdirlerini dile getiriyorlardı. Mesaj yerine ulaşmıştı.

Kulüp Başkanı gelip bana anlamlı bir hediye sundu: Dikili taş gibi, anıt biçiminde, bir karış boyunda bir cam şişe veya kavanoz. İçi kum dolu. Cilalı tahtadan güzel bir stand üzerine oturtulmuş. Arkasında da aynı cilalı tahtadan bir fon. "Gelbolu kumu" dedi! Cilalı fon tahtası üzerinde yaldızlı harflerle yazılı şık bir plaket yapıştırılmış:

Gelibolu Kumu.

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi

Ekselâns Bilâl Şimşir'e sunulmuştur.

Mimik anıtın kaidesinde de irice harflerle şu yazı var:

UNUTMAYALIM DİYE

ANZAK GÜNÜ 1996

Ertesi yıl Kanberra'da düzenlenen Anzak Günü'nü Ankara'ya aynen şöyle rapor etmişim:

T.C. KAMBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Tel.

No. 6055/138

Kanberra, 25.04.1997

1. Anzak'ların Gelibolu Yarımadası'na çıkışlarının 82. Yıldönümü, bugün görkemli "Anzak Günü" törenleriyle anıldı. Bilindiği gibi 25 Nisana rastlayan "Anzak Günü" Avustralya'da 81 yıldan beri milli gün mesabesinde ve her yıl o gün bütün Avustralya'da gösterişli geçit törenleri düzenlenmekte, konuşmalar yapılmaktadır. Bu törenlerin en görkemlisi de başkent Kanberra'da düzenlenmekte ve buna öteki eyaletlerin temsilcileri ve kordiplomatik de katılmaktadır.

2. Bu yılki Anzak törenleri Türkiye açısından özel bir anlam kazanmıştır. Zira, görkemli Anzak törenlerinin düzenlendiği yere bu yıl ay-yıldızlı Türk bayrağı da çekilmiştir. Anzak törenlerinin düzenlendiği meydana tam bitişiğinde yer alan Kanberra Atatürk anıtına önce iki bayrak direği diktiler ve bu direklerden birine Avustralya bayrağı, diğerine de Türk bayrağı çekilmesi için izin alınmıştır. Bunun üzerine bu sabah, resmi törenler başlamadan önce Büyükelçilikteki çalışma arkadaşlarım ve Kanberra'daki vatandaşlarımızla birlikte Atatürk anıtı önünde toplandık. Anıta bir çelenk koyduk ve İstiklâl Marsı eşliğinde göndere Türk

bayrağını çektik. Avustralya başkentinin göbeğinde ve tam Anzak törenlerinin yapıldığı yerde Türk bayrağının dalgalandırılması insanlarımızı çok sevindiren gururlandırdı ve yabancı Büyükelçiler arasında da ilgi ve merak uyandırdı. Resmî tören sırasında Türk bayrağının da dalgalandığını gören bazı Büyükelçiler gelip bana merakla sorular sordular ve tebriklerini sundular. Bosna-Hersek ve Pakistan Maslahatgüzarları, koşup Türk bayrağı altında fotoğraf çektiler.

3. Resmî geçit törenlerinden sonra Kanberra Kulübü tarafından düzenlenen geleneksel Anzak yemeğine hemen hemen bütün seleflerim ve 1985 yılında Avustralya'ya ziyaret eden o zamanki Dışişleri Bakanımız Sayın Vahit Halefoğlu da katılmışlar. Hepsini birer konuşa yapmışlar. Bu yılki yemekte Avustralya Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral John Sanderson, Yeni Zelanda Yüksek Komiseri ve ben birer konuşma yaptık. Kara Kuvvetleri, Çanakale Savaşından bizlere Türkiye-Avustralya dostluğunun da miras kaldığına parmak bastı. Ben de yaptığım konuşmada, Avustralya'nın her kasaba ve köyünde Çanakale ve Anzak hatıralarıyla ve Türkiye Büyükelçisi olmam dolayısıyla sıcak bir alakayla karışlaştığımız ve bu dostluk için Mehmetçiğe ve Anzaklara medyun olduğumuzu söyledim. Hükümetimizin Ancak askerlerinin çıkartma yapmış oldukları Anafartalar Köyü'ne 1985 yılında resmen "Anzak Köyü" adını vermiş ve oraya bir Anzak anıtı dikmiş olduğumu hatırlattım. Bunun, bizim engin tarihimizde başka bir örneği bulunmayan eşsiz bir dostluk jesti olduğunu, yurdumuzu işgale kalkışmış başka hiçbir yabancı orduya böyle bir jestte bulunmadığımızı belirttim. Gelecek yüzyıldada Türkiye-Avustralya dostluğunun güçlendirileceğine inandığımı ekledim. (Konuşmamın metnini postayla sunuyorum.)

4. Yine Anzak günü arifesinde eşim de buradaki "Women's International Club"da, İznik Çimileri hakkında slayt gösterileriyle birlikte bir konferans verdi. Kordiplomatikten ve ileri gelen Avustralyalılardan 250 kadar hanımın katıldığı konferans da yabancıların ilgisini çekmiş ve takdirini toplamıştır. Tarihleri pek yeni olan Avustralyalılar kökü ta 15. Ve 16. Yüzyıllara dayanan eşsiz Türk çini sanatına hayran kalmışlardır.

5. Kanberra Atatürk anıtına diktilerim olan bayrak direklerini başka vesilelerle de kullanmayı düşünüyoruz. 19 Mayıs, 29 Ekim gibi millî günlerimizde de bu direğe bayrağımızı çekmek amacımızdır. Bugün ilk defa burada bayrağımızın dalgalandığını görmek, bu uzak ülkede insanlarımızı pek mutlu etmiştir. Bu mutluluğumuzun ülkemizde de paylaşılabileceği inancıyla ve uygun görülür ise Ajansa, TRT'ye haber geçilmesini takdirlerine saygılarımla arz ederim. (KANB-138)

TC-KBA (T.C. Kanberra Büyükelçiliği Arşivi).

T.C. Büyükelçisi Bilâl Şimşir'in Kanberra Kulübü'nün Geleneksel Anzak Günü Yemeginde 25 Nisan 1997 Günü Yapığı Konuşmanın Çevirisi

Sayın Kulüp Başkanı ve Sayın Müdürler,

Sayın Tuğgeneral John Sanderson,

Sayın Yeni Zelanda Yüksek Komiseri,

Sayın İrlanda Büyükelçisi,

Saygıdeğer Üyeler,

Sayın Hanımlar Beyler,

Dostlar,

Eşimle ben ikinci defa bu Anzak Günü öğle yemeğine davet edilmiş bulunuyoruz. Kanberra Kulübü'ne yürekten teşekkürlerimi sunarım. Memnun olduk ve onurlandık.

Kanberra Kulübü tarafından düzenlenen Anzak Günü öğle yemeğinin yerleşik bir gelenek olduğu anlaşılıyor. Benim bütün selefelerim buraya davet edilmişler. 1985 yılında, Çanakale Savaşı'nın 70. yıldönümü dolayısıyla Avustralya'ya bir ziyaret yapmış olan Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Vahit Halefoğlu da buraya davet edilmiş ve buradaki geleneksel yemekte bir konuşma yapmıştır. Anzak Günü'nde bu seçkin toplantiya hitap etmek Türkiye Büyükelçileri ve Bakanları için bir ayrıcalıktır. Şimdi benim sıradır.

Bugün burada, Gelibolu Yarımadasına yapılmış tarihi çıkartmanın 82. Yıldönümünü anıyoruz. Türkiye'de iken benim Çanakale'nin Avustralya ve Yeni Zelanda için taşıdığı anlam hakkında belli belirsiz bazı fikirlerim vardı. Şimdi, Anzak geleneğinin bu ülkede ne kadar güçlü olduğunu daha net görebiliyorum. Son iki yıl içinde Avustralya'nın bütün eyaletlerini ve özerk bölgelerini ziyaret ettim. Nereye gittimse, hangi küçük kasabada araba sürdümse, her yerde Anzak anıtları veya Çanakale (Gelibolu) anıtları, dikili taşları, parkları ile karşılaştım. Brisbane şehrinde bir Gelibolu çeşmesi var. Avustralya'nın çeşitli şehir ve kasabalarında birçok Gelibolu taşları, kayalar var. Birçok parka ve botanik bahçesine, örneğin Queensland'daki Roma'ya ve Toowoomba'ya, Gelibolu çam fidanları dikilmiştir. Eski

Muharipler Demegi tarafından bizim Büyükelçilik bahçesine de iki Gelibolu menşeli iki çam ağacı dikilmiş bulunmaktadır. Geçen yıl Anzak Günü'nde Kanberra Kulübü'nün Sayın başkanı bana, dikili taş biçiminde küçük ve güzel bir şişe içinde Gelibolu kumu hediye etti. Benim için bu anlamlı bir hatıradır.

Bütün bu sembolik şeyler, kumlar, taşlar, kayalar, çam ağaçları bana ülkemi ve Çanakale'deki Anzakları hatırlatıyor. Bir Anzak anıtını ziyaret ederken, bir hatıra taşı üzerindeki yazıtı okurken veya Türkiye'den getirilmiş küçük ve sembolik bir hatıraya bakarken kendimi hep dost bir atmosfer içinde bulduğumu ve dost Avustralya'da ülkemi temsil ederken pek mutlu olduğumu hissederim ve hepimizin bunu Gelibolu'daki Azaklara ve Mehmetçiklere borçlu olduğumuzu düşünürüm.

1995 Anzak Günü'nde eşim ve ben, Gelibolu'da idik. Resmi Avustralya heyetiyle birlikte, savaş alanlarını, savaş mezarlıklarını, Anzak anıtlarını ve Kanlı Sirt (Lone Pine), Conkbayırı, Anzak Koyu gibi 25 Nisan 1915 günü Avustralya ve Zelanda Kolordusu'nun ilk defa ayak bastığı tarihi yerleri ziyaret ettik.

Gemiye döndüğümde Anzak Koyu ismini kendi kendime tekrarlayıp duruyordum. O koya bu isim ilk defa Gelibolu'daki Anzak'ların komutanı General Birdwood tarafından verilmiş. Yıllar sonra, 1985'te Türk Hükümeti, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, Gelibolu Yarımadası'nın o parçasına resmen Anzak Koyu adını verdi ve resmi haritalar ona göre değiştirildi. Türk Hükümeti aynı zamanda Anzak Koyu'na bir anıt dikti. Bugün Türk milli toprağının o parçası ve orada dikilmiş olan anıt Anzak adını taşımaktadır.

Şunu belirtmek isterim ki bizim tarihimizde bunun bir başka eşi emsali yoktur. Anzak Koyu gerçekten tarihimizde eşsiz ve tek örnektir. Uzun yüzyıllar içinde, çeşitli yabancı ordular Türkiye'nin çeşitli bölgelerini işgal etmeye kalkışmışlardır. Fakat Türk vatanının hiçbir parçasına bir yabancı işgal ordusunun adı verilmemiştir. Türkiye yalnız Anzakları onurlandırmıştır. Bu olağanüstü dostluk jesti Anzakları ebedileştirecektir. O vesileyle Avustralya Başbakanı Bob Hawke, bunun, "eski düşmana karşı gösterilen eşsiz ve müstesna bir dostluk jesti" olduğunu söylemiştir.

Buna karşılık olarak Avustralya Hükümeti de Türk askerinin kahramanlığını ve fedakârlığını kabul etmiş; Kanberra'da, Avustralya Harp Tarihi Müzesi yakındaki parka Atatürk Hatıra Anıtı dikmiştir. Kemal Atatürk, Çanakale'de Türk kuvvetlerinin komutanıydı ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Başkanı oldu. Burley Griffin gölünün kuzey kısmını bir bölümü de "Gelibolu Kıyısı" olarak adlandırılmıştır. Diğer taraftan Batı Avustralya Hükümeti, Albany kasabası ile Gelibolu arasındaki tarihi ilişki dolayısıyla Albany Limanı girişine Kemal Atatürk adını vermiştir, çünkü Anzak birliklerini

taştan gemiler önce Albany Limanında toplanmışlar ve oradan Çanakkale'ye (Gelibolu'ya) hareket etmişlerdir.

Geçen yıl, Kasım ayında, son Anzak , çavuş Ted Matthews 100. yaşını kutladı. Onu kutlamak için şahsen Sidney'e gittim ve kendisine özel bir plaket sundum. Plakete şunları yazdırdık:

Asil düşmanımız olarak

Gelibolu'da (Çanakkale'de) çarpışmış

ve bugün bizim pek saygıdeğer dostumuz olan

büyük Avustralyalı

Onbaşı TED MATTHEWS'ü

100'NCÜ DOĞUM GÜNÜ DOLAYISYLA

en iyi dileklerle

selâmlarım.

Evet, "asil düşman" ve "pek saygıdeğer dost", benim samimi duygum budur. Genel olarak Türk halkının da Anzaklara karşı benzer duygular beslediklerine inanıyorum. Bizim Mehmetçiklerimiz, ilk temastan hemen sonra atletik ve masum Anzak gençlerinden hoşlanmışlar ve onlara saygı duymuşlardır, ve şimdi onların hepsini birden saygıyla anıyoruz.

Sayın Başkan,

Kanberra Kulübü'nün önumüzdeki yüzyılda da Çanakkale kahramanları saygıyla anmayı ve böylece Türkiye-Avustralya dostluk ilişkilerine katkıda bulunmayı sürdüreceğini umarım.

Teşekkür ederim.

TC-KBA

SPEECH ADDRESSED BY H.E. MR. BİLAL N. SİMŞİR,
AMBASSADOR OF TURKEY,

ON ANZAC DAY LUNCHEON AT CANBERRA CLUB, AUSTRALIA,
25 APRIL 1997

The President and Directors of the Club,

Lieutenant General John Sanderson,

High Commissioner of Ireland,

Ambassador of Ireland,

Distinguished Members,

Ladies and Gentlemen,

Friends,

It is the second time that my wife and I are invited to the Anzac Day luncheon. I wish to express our heartfelt thanks to the Canberra Club. We are pleased and honored.

I understand that Anzac Day luncheon, organised but the Canberra Club is a well established tradition. All my predecessors were invited here. In 1985, on the 70th anniversary of Gallipoli campaign, visiting Turkish Minister of Foreign Affairs at that time Mr. Vahit Halefoğlu, was also invited and addressed this traditional luncheon. It is a privilege for the Turkish Ambassadors and Ministers to address on Anzac Day, this distinguished gathering. And now it is my turn.

Today we are commemorating the 82nd anniversary of the historic landing on Gallipoli peninsula. When I was in Turkey I had some vague idea about the meaning of Gallipoli for Australia and New Zealand. Now I can see more clearly how strong is the Anzac tradition in this country? Have been visiting all Australian States and territories for two years. Everywhere I go, every small town I drive, I am met by Anzac memorials or Gallipoli memorials, commemorative obelisks and parks. There is a Gallipoli fountain in Brisbane. There are many Gallipoli stones in different Australian town and cities. Gallipoli pines trees are planted in a number of parks and botanical gardens, in Roma, Queensland, and Toowoomba for example. There are two Gallipoli pine trees in our Embassy garden, planted by RSL. Last year on Anzac Day, the President of Canberra Club, presented to me in beautiful, small obelisk-shaped bottle, some sands from Gallipoli. It is meaningful treasure

for me...

All these symbolic pieces, sand, stones, pine trees etc. Reminded me my country and the Gallipoli Anzacs. Each time when I visit an Anzac memorial, when read an inscription on a commemorative stone, or when I see a small symbolic heritage from Turkey, I feel that I am surrounded by a friendly atmosphere, and I considered myself happy to represent my country here in friendly Australia. I think that we all are indebted to the Gallipoli Anzac and Mehmetts and we will always remember them.

O Anzac Day 1995, my wife and I, were in Gallipoli. We have visited, together with official Australian delegation, the battlefield, the war graves, Anzac memorials, and historic sites such as Lone Pine, Conkbayırı, and Anzac Cove, where Australian and New Zealand Army corps landed first on 25 April 1915.

Back to the ship, I was repeating myself the name of Anzac Cove. That name was first given by General Birdwood, commander of Gallipoli Anzacs. Later on, in 1985, the Turkish Government, by a Presidential decree has officially named that part of Gallipoli Peninsula after the Anzacs, and at the official maps were changed accordingly. Turkish Government also erected an Anzac Memorial at Anzac Cove. Now, that part of Turkish national territory has the official name and a memorial of Anzacs.

I would like to point out that, this unique, I repeat, absolutely unique in our history. During the long centuries, different foreign armies attempted to invade different arts of Turkey. But never a piece of Turkish national land was named after an invading army. Only the Anzacs were honored by Turkey. This exceptional friendly gesture will immortalize the Anzacs. Prime Minister of Australia Mr. Bob Howke said on that occasion that it was "a singular act of friendship to a foreign foe."

In return the Australian Government recognized the heroism and self sacrifice of the Turkish soldier; established an Atatürk Memorial Garden near the Australian War Memorial in Canberra. Kemal Atatürk was commander of the Turkish forces at Gallipoli and later founder and first president of Modern Turkey. A part of the northern shore of Lake Burley Giffin was named "Gallipoli Reach". On the other hand, Western Australian Government has named the entrance to Albany Harbor after Kemal Atatürk, because of historical links between Albany and Gallipoli campaign; for the convoys carrying the Anzac troops assembled first in Albany Harbour and from there sailed to Gallipoli.

Last year, in November, the last Gallipoli Anzac soldier, Corporal Ted Matthews has celebrated his 100th birthday. I went to Sydney to congratulate him

personally and presented him a special plaque which read as follows:

**"On his 100th birthday
I salute with best wishes
The great Australian**

CORPORAL TED MATTHEWS

The last gallant ANZAC Soldier

Who fought at Gallipoli?

As our noble enemy

And who is now

Our most respected friend."

Yes, "noble enemy" and "most respected friend", this is my sincere feelings. I believe that Turkish people in general have similar feelings towards Anzacs. Our Mehmetts, just after the first contact, liked and respected the athletic and innocent Anzac boys, and now we respectfully honour them all together.

Mr. President,

I do hope that during the next century, Canberra Club will continue to honor heroes of Gallipoli and thus to contribute to the strengthening of the Turkish-Australian friendly relations.

Thank You.

TC-KBA

Avustralyalı Son Anzak Askerinin Kısa Öyküsü:

Türkiye Büyükelçisinden

Son Anzak Askerine Plaket

Kanberra'da Türkiye Cumhuriyeti'nin 73'ncü yılını kutladığımız günlerde, Avustralya basınında "Son Anzak" konusunda haberler çıkmaya başladı. 25 Nisan 1915 sabahı Gelibolu yarımadasına ilk ayak basan Avustralya askerlerinden hayatta bir tek kişi, **Ted Matthews** adındaki bir onbaşı kalmıştı. Bu onbaşı 11 Kasım 1996 günü 100 yaşına basıyordu. "Gerçek son Anzak", "Orijinal son Anzak askeri" dedikleri bu asker için o gün 100'ncü yaş günü kutlamaları yapılacaktı. Avustralya medyasını bir heyecan sardı. Ted Matthews'le yapılan söyleşiler, onun boy boy fotoğrafları, kahramanlıkları, yorumlar gazete sütunlarını dolduruyordu. İngiltere Kraliçesi Elisabeth II bir kutlama mesajı gönderecekti. Avustralya Başbakanı John Howard da Ted Matthews'ü bizzat ziyaret edip kutlayacaktı. Avustralya medyası her Allahın günü onu konuşuyordu.

Töreni hazırlayanlar, Büyükelçiliğimizle de temasa geçtiler. Sekreterim Kadri Caner'i arayıp Türkiye Büyükelçisinin de acaba bir kutlama mesajı gönderip göndermeyeceğini sordular. Mesaj göndermek yerine eşimle birlikte törene katılmak, Ted Matthews'e bizzat kutlamak ve kendisine bir plaket sunmak istediğimizi bildirdik. Törenin nerede, hangi gün, saat kaçta yapılacağını sorduk.

Önce telefonla, ardından yazıyla cevap verdiler. Ted Matthews, Sidney'in kuzeyinde, Collaroy platosuna kurulmuş olan ve birçok villadan oluşan Eski Muharipler Huzur Köyü'nde kalıyordu. Tören, o köyün tiyatrosal salonunda, 11 Kasım 1996 günü saat 10.45'te başlayacaktı. "Türk halkına karşı derin saygı ve muhabbet besleyen eski muharipler, Ted Matthews omuruna düzenlenen doğum günü partisinde Ekselâns Büyükelçi ve eşini hararetle karşılayacaklardır" dendi.⁶

Kesin cevabı alınca çabucak bir plaket yaptırıldı. Üstüne elips biçiminde ay-yıldızlı Türkiye Büyükelçiliği arması yer alan plakete şunları yazdırdık:

⁶ **TC-KBA:** Müdürlük Heyeti Başkanı Perter M. Wilkinson'dan Büyükelçi Sekreteri Kadri Caner'e mektup, 6.11.1996

Asif düşmanımız olarak

Gelibolu'da (Çanakkale'de) çarpışmış

ve bugün bizim pek saygıdeğer dostumuz olan

büyük Avustralyalı

Onbaşı TED MATTHEWS'ü

100'NCÜ DOĞUM GÜNÜ DOLAYISYLA

en iyi dileklerle

selâmlarım.

Sydney, 11.11.1996

BİLAL ŞİMŞİR

Türkiye Büyükelçisi

1996 Kasım ayının ilk haftasında *Kanberra'dan Haberler* bülteninde ve Avustralya Türk gazetelerinde aşağıdaki haber çıktı:

"Türkiye Cumhuriyeti Canberra Büyükelçisi Bilâl Şimşir, bugün hayatta olan son ANZAK askerine plaket verecek.

25 Nisan 1915 sabahı Gelibolu Yarımadası'na ayak basmış ve orada fiilen çarpışmış olan "Gerçek ANZAC" askerinden Avustralya'da bugün bir tek kişi hayatta kalmıştır. Ted Matthews adlı bu onbaşı, 11 Kasım 1996 günü 100'üncü yaşına basacak ve o gün Sydney'de bir tören yapılacaktır.

Büyükelçi Şimşir, son ANZAC'ın 100'ncü yaş gününe bir kutlama mesajı göndermeye davet edilmiştir. Büyükelçi, Canberra'dan tebrik telgrafı göndermek yerine, o anlamlı törene bizzat katılıp son ANZAC askerini selâmlamayı uygun görmüştür.

Büyükelçi, vereceği plakette Çanakkale'de çarpışmış olan onbaşı Ted Matthews'i "Büyük Avustralyalı", "Asil Düşman", "Pek saygıdeğer dost" olarak selâmlayacaktır. Plakette Türkiye Cumhuriyeti'nin ay-yıldızlı arması da yer

atacaktır.

Son ANZAC askerinin 100'ncü yaş günü töreni. 11 Kasım 1996 günü saat 11'de, Sydney'de. *Collaroy War Veterans Home (Savaş Gazileri Evi) adresinde* yapıldığı öğrenilmiştir.

Haber, 1 Kasım 1996'd **Kanberra'dan Haberler**'de, 4 Kasım'da Sidney'deki **Yorum** ve Melbourne'daki **Turkish Report** gazetelerinde, 8 Kasım'da da Sydney'de çıkan **Yeni Vatan** gazetesinde yayınlanarak Avustralya Türk toplumuna duyuruldu. Haberlerde vereceğimiz plaketin resmine de yer verildi.

Son Anzak Askeri Ted Matthews

Türkiye'den Özür Diledi

11 Kasım 1996 sabahı, eşimle birlikte Canberra'dan kalkıp Sidney'nin kuzeyindeki "Eski Muharipler Köyü"ne gittik. Şirin bir yer. Tek katlı villalar, asfalt sokaklar, yeşillikler içinde bir belde. Çok bakımlı. Köyün orta yerinde bir tiyatro binası var. Tören tiyatro salonunda yapılıyor. Binanın önünde heyecanla karşılandık ve doğrudan Ted Matthews'e takdim edildik. Salon tıklım tıklım dolu.

Ted Matthews, 100 yaşında ama aklı başında bir ihtiyar. Çökmüş bir hali yok. Giydirilip kuşatılmış, göğsüne madalyaları takılmış, tekerlekli sandalyeye oturtulmuş. Toplantının odak noktası. Görevliler, gazeteciler, televizyon kameramanları, dostları, meraklılar etrafını çevirmiş. Kızı Amerika'dan gelmiş, tekerlekli sandalyeye idare ediyor, çevreyle de ilgilenmeye çalışıyor. Selâmlaşık, tokalaştık, Ted Matthews'ün 100'ncü yaş gününü kutladık. Plaketi kendisine sunduk ve eşimle birlikte iki yanına oturduk ve kendisini aramıza aldık.

Son Anzak Ted Matthews, fevkalâde duygulandı. Televizyon kameraları karşında tekrar özür diledi. "Sorry, sorry" dedi. Türklere hiçbirini düşmanlığı olmadığını, politikacılar tarafından Çanakkale'ye gönderildiğini, görevini yapmaya çalıştığını, Türk askerinin görevini yaptığını söyledi. Tekrar özür dilerim dedi. 100'ncü yaşını kutlamış olan son Anzak askerinin Türkiye Büyükelçisinden özür dileyişi o akşam bazı televizyon kanallarının haber bültenlerinde de görüntüleri ve sesli olarak verildi.

Ted Matthews, o günlerde gazetecilere verdiği demeçlerde, İngilizleri ve özellikle Churchill'i eleştirmişti. Anafatralar koyuna yapılan çıkartmanın

⁷ **Kanberra'dan Haberler**, 1. Kasım 1996, No. 87/96; **Turkish Report** (Melbourne), 4.11.1996; **Yorum** (Sydney), 4.11.1996; **Yeni Vatan** (Sydney), 8.11.1996

İngilizlerin hatası olduğunu söylüyordu. Bizden özür dilerken, bizi oraya politikacılar yolladı derken içtendi. Bunu gözlerinden, davranışından, heyecanından da anlayabiliyorduk. Biz sizi saygıdeğer bir dost olarak selâmlıyoruz diyerek gönülünü aldık. Bu davranışımız Avustralya kamuoyunu da hoşnut etti. Hem Avustralya gazetelerinde, hem de Avustralya'da Türkçe olarak yayınlanan gazetelerde güzel güzel yazılar çıktı.

Törenin ardından Avustralya Türk gazetelerinde şu haber yayımlandı:

"25 Nisan 1915 sabahı Gelibolu yarımadasına ayak basmış ve orada Türk Camberra Büyükelçisinden özür diledi.

Ted onbaşı, gerçek ANZAC askerlerinin bugün hayatta kalmış son temsilcisidir. Avustralyalılar tarafından "Tucumuzun incisi" diye saygıyla anılmaktadır. 11 Kasım 1996 günü 100 yaşına basan Ted onbaşıya, başta Kraliçe Elizabeth, Başbakan Howard olmak üzere çeşitli devlet adamları, siyasi partiler, kişi ve kuruluşlar tarafından kutlama telgrafları gönderilmiştir. Sydney'deki Fransız Başkonsolosu da onbaşıyı kutlamıştır.

Başbakan Howard, bir gün önceden gidip onbaşı Ted'i ziyaret etmiştir. T.C. Camberra Büyükelçisi Bilâl Şimşir ve eşi de, onbaşı Ted için Sydney'de yapılan 100'ncü yaş günü törenine katılmış, onbaşıyla görüşmüştür.

Büyükelçi, Ted Matthews'e bir dostluk plaketi sunmuştur.

Bu dostluk jestine pek duyulanan Ted Matthews, Büyükelçiden ve eşinden tekrar tekrar özür dilemiştir. "Sizin ülkenize bizi politikacılar gönderdi. Biz de, orada bize verilen görevi yapmaya çalıştık. Sizin askerleriniz de görevlerini yaptı. Özür dilerim" demiştir. Birkaç kez "özür dilerim", "özür dilerim" (I am sorry) diye tekrarlamıştır. Büyükelçi, kendisini saygıdeğer bir dost olarak selâmladığını belirtmiş ve son ANZAC askerinin gönülünü almıştır.

Bazı televizyon kanalları, onbaşı Ted'in özür dileyen sözlerini kendi sesinden vermişlerdir."⁸

Avustralya'nın büyük gazetelerinden *The Sydney Morning Herald*, "Ted Matthews, sevdiği ülkenin Başbakanı tarafından ziyaret edildi, hizmet ettiği İmparatorluğun Kraliçesinden bir telgraf aldı, hatta vaktiyle savaştığı ülkenin Büyükelçisi kendisine plaket verdi" diyordu. 11 Kasım 1918 tarihinde Müttefikler Almanya ile mütareke imzalamışlar. Bu tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın sonu olarak kutlanagelmiş. Gazete, "Gelibolu (Çanakkale) eski muharibi, milletler barışı

⁸ **Yeni Vatan** (Sydney), 15.11.1996; **Turkish Report** (Melbourne), 18.11.1996

kutlarken 100 yaşını devirdi. Başbakan Howard, hafta sonunda Bay Ted Matthews'ü Colaroy'da ziyaret etti. Diğer kutlayanlar arasında Kraliçe ve Türkiye Büyükelçisi Bay Bilal Şimşir de bulunmaktadır" diye yazıyordu.⁹

Gazete, Ted Matthews'ün Türkiye'den açıkça özür dilediğini ise sessiz geçiyordu.

Son Anzak'ın Ölümü

Çanakkale'de Mehmetçik'le savaşmış olan Avustralyalı Son Anzak askeri, ertesini yıl 101 yaşına bastı. 10 Kasım 1997'de kendisine bir kutlama mesajı gönderdim.

Tam o sırada, 4 Kasım 1997'de Ankara'dan bir telgraf aldık. "TSK Fotofilm Merkezi Çanakkale Savaşları konusunda yapılacak bir filmde son ANZAC askeri Ted Matthews ile bir mülâkatta da yer vermeyi ve bu amaçla önümüzdeki aylarda Avustralya'ya bir ekip göndermeyi planlamaktadır..." diyordu.¹⁰

Fotofilm Merkezi davranmıştı, ama geç kalmıştı. Bu telraftan bir ay kadar sonra, 10 Aralık 1997'de son Anzak Sidney yakınındaki Narrabeen Emekliler evinde öldü.

Cenazesini kaldırmak için Sidney'de davet töreni düzenlendi. Ankara'ya yazdım, uygun görülürse bu törene katılmak istediğimi bildirim. Uygun görülmezse Sidney Başkonsolosumuzun katılımını Bakanlığımızın onayına sundum. Bakanlık benim katılımı uygun gördü. 16 Aralık 1997 Salı günü törene katıldım. Orada Başbakan Howard ve diğer devlet adamlarına taziyelerini sundum.

Son Anzak askerinin devlet töreniyle uğurlanırken de Türkiye Büyükelçisinin orada hazır bulunması Avustralya hükümetini ve kamu oyunu hoşnut etti.

⁹ "Gallipoli veteran marks his ton as nations toast peace", **The Sydney Morning Herald**, 12.11.1996

¹⁰ **TC-KBA: TC Dışişlerinden Canberra Büyükelçiliğine açık tel. 4.11.1997, No. 10902/11**

T.C. KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN DİŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Tel. Acele

No. 390

Kanberra, 11 Aralık 1997

1. İlk günden (25 Nisan 1915) itibaren Çanakkale savaşına filen katılmış olan hayattaki en son Avustralya askeri Ted Matthews, dün (10 Aralık) ikamet ettiği Avustralya Muharip Gaziler Derneğinin Sidney'in Narrabeen bölgesindeki Emekliler Evinde vefat etmiştir.

101 yaşında ölen Matthews'un, Çanakkale'den sonra Fransa ve Belçika'da da görev yaptığı basında bildirilmektedir.

11 Kasım 1896 tarihinde Sidney civarında doğan Matthews ailesinin altı çocuğundan biri olup meslekten marangozdur. Daha o zaman Mors alfabesini de bildiği için 1914 Eylül ayında 17 yaşındayken orduya katılmıştır.

Matthews, 1990 yılında Çanakkale'de yapılan ANZAC çıkarmasının 75. Yıldönümü törenlerine de katılmıştır.

2. Bugünkü "The Australian" gazetesinde yayınlanan resimli geniş haberde, özetle, Matthews'ün kendisi ile yapılan son mülakatta şu görüşleri ifade ettiği belirtilmektedir:

"Allah aşkına Gelibolu'yu (Çanakkale'yi) yüceltmeyin. Korkunç bir hata idi. Gençlere her şey anlatılmalı. Her şey aptal İngilizler yüzünden kötüye gitti. Avustralya asla bir yabancı güç komutasında savaşa girmemeli ve denizasını hizmetlerde zorunlu askerlik yapanları kullanmamalı...İngilizlerin her şeyi berbat etmelerine rağmen Avustralya Gelibolu'dan (Çanakkale'den) hiçbir ders almadi..."

3. Geçen yıl 100'ncü yaş günü törenlerinde kendisine plaket vermiş olduğumuz Matthews, televizyon önünde bizden özür dilemiş idi.

4. Vefatına geniş yer ayıran Avustralya basınında yayınlanan haber kesitleri bir yazı ekinde Bakanlıklarına ayrıca sunulmaktadır.

5. New South Wales Eyalet Başbakanı Bob Carr, Matthews için bir devlet töreni yapılacağını açıklamıştır. Uygun görülürse bu devlet törenine katılmayı düşünüyorum.

Uygun görülmediği takdirde ise, Sidney Başkonsolosumuzun iştirakini tensiplerine sunarım.

Talimatlarının bildirilmesini müsaadelerine saygılarımla arz ederim.
(PUGY).

ŞİMŞİR

TC-KBA

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINDAN
KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNE

Tel. Acele

Ankara, 11 Aralık 1997

No. 133

İlgi: 390 sayılı açık telgrafları

Son ANZAK askeri Ted Matthews'un ölümü vesilesiyle düzenlenecek Devlet törenine Zat-ı Âlilerince katılımı uygun görülmüştür.

Gerekli Olur Belgesi'nin hazırlanabilmesini teminen kesin gidiş-dönüş tarihlerinizin bildirilmesini* müsaadelerine saygılarımla arz ederim. PUGY.

DIŞİŞLERİ

TC-KBA

* Törene 16 Aralık 1997 Salı günü, makam taşıtımızla sabah erkenden gidip aynı gün akşam döneceğimi ve şöförümüz Mustafa Paşa için de bir günlük yevmiye öngörülmesini bildirdim.-BNŞ

Anzak Koyu'na Yeni Bir Anıt Dikme Talebi

7 Kasım 1996günü Dışişleri Bakanlığına şunları yazdım:

"Bir süre önce ziyaretime gelmiş olan Avustralya Eski Muharipler Derneği Başkanı W. B. James, "Anzak Koyu"nda bir anıt dikmek istediklerini ve bu konuyu resmen Büyükelçiliğimize iletteceğini bildirmişti.

Anılan Dernek Başkanından bu defa alınan örnekli ilişik mektupta, Avustralya Eski Muharipler Derneği'nin Çanakale Yarımadası'ndaki "Anzak Koyu"na yaklaşık bir buçuk iki metre boyunda bir anıt dikmek ve bir plaket koymak istediği belirtilmektedir. Mektupta, konunun ilgili makamlarımıza iletilerek Hükümetimizin onayının alınması hususunda yardımlarımız istenmektedir.

Avustralya Eski Muharipler Derneği (The Returned & Services League of Australia Limited=RSL), ülke çapında yaygın teşkilatı ve yaklaşık 250.000 üyesi bulunan güçlü ve etkili bir kuruluştur. Çanakale Savaşları hatırasıyla bize dostluk duyguları beslemekte ve yeri gelince dostluğunu göstermektedir. Bu bakımdan ANZAC koyunda bir anıt dikmek isteklerinin olumlu karşılanması uygun olur, düşüncesindeyim.

Bilgilerine ve anılan derneğe verilecek cevabın bildirilmesini müsaadelerine saygılarımla arz ederim."¹¹

Anzak Koyu'na yeni bir anıt dikilmesi talebi ilke olarak olumlu karşılandı. 7 Ağustos 1997'de Ankara'dan şu cevabı aldık:

"Genelkurmay Başkanlığımız, W.B. James'in başkanı olduğu Eski Muharipler Derneği'nin Anzak askerlerinin anısına "Anzak Koyu"nda bir anıt dikme ve plaket koyma talebini uygun bulmuş; ancak dikilecek anıtın boyutlarının bölgedeki Türk anıtından büyük olmaması gerektiğini bildirmiştir.

Öte yandan, ayrıca görüştü sorulan Orman Bakanlığımız, Millî Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğünce açılmış bulunan "Gelibolu Yarımadası BARIŞ Parkı Uluslar arası Fikir ve Tasarım" yarışmasının sonuçlarının 25 Nisan 1998 tarihinde ilân edilmesinden sonra, anıt için Anzak Koyu'nda yer tespit ve tahsisinin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Bilgilerine ve gereğini müsaadelerine..."¹²

¹¹ TC-KBA: TC Kanberra BE'den Dışişlerine Yazı, 4.11.1996, No. 2068/1221

¹² Ibid.: TC Dışişleri Bakanlığı'ndan Kanberra Belçiliğine, tel. 7.8.1997, No. 94

Avustralyalıların Anzak Koyu'nda yeni bir anıt dikme talebinin geciktirilmesini 27 Şubat 1998'de Dışişleri Bakanlığımıza telkin etti. Şunları yazdım:

"Avustralya Eski Muharıpler Derneği (RSL), Anzak askerlerinin anısına "Anzak Koyu"nda bir anıt dikmek ve plaket koymak isteğini dile getirmiş ve Genelkurmay Başkanlığımız da bu talebi ilke olarak uygun görmüştü. Yalnız anıtın yer tahsisinin Gelibolu Yarımadası Banış Parkı yarışmasının sonuçlanmasına bırakılmıştı. Bir de RSL anıtının bölgedeki Türk anıtından daha yüksek olmaması gerektiği bildirilmişti.

Önümüzdeki aylarda bu konuda yeniden girişimler olabilir ve Ankara'daki yeni Avustralya Büyükelçisi de devreye girebilir. Avustralya Eski Muharıpler Derneği'nin Gelibolu yarımadasında bir anıt dikmesini geciktirmemiz, anıt için yer tahsisini de ertelememiz uygun olur, kanısındayım. Zira, Avustralya tarafı karşılıksız olarak bir talepte bulunmaktadı, oysa burada da müteakabiliyet ilkesini gözetmemiz gerekir, diye düşünüyorum.

Bilindiği gibi Anzak Koyu adının verilmesine ve orada bir anıt dikilmesine karşılık Avustralya'da da Atatürk Anıtı dikilmiş, bazı yerlere Atatürk ve "Gelibolu" adları verilmiş ve bu sonuçtan hem Türk tarafı, hem de Avustralya tarafı memnun kalmış idi. Bu defa Anzak koyunda yeni bir Avustralya anıtına karşılık Avustralya'da da bir Türk anıtı dikediriz, sanıyorum. Broken Hill kasabasında böyle bir anıt dikmek için Melbourne'daki Türkler tarafından kurulmuş bir komite vardır, bir yıldır yerel makamlardan izin almak için uğraşmaktadır. Gelibolu yarımadasında RSL anıtını biraz geciktirsek, Broken Hill'de Türk anıtı dikilmesi işini hızlandırmış ve hayata geçirmiş olabiliriz. RSL Genel Başkanı Tümgeneral Peter Phillips, Broken Hill anıtına destek olabilecek gibi görünmektedir.

Anzak Koyu'nda yeni bir Avustralya anıtı için yer tahsisini bir süre geciktirmek hususundaki görüşümüzün ilgili kurumlarımıza sunulmasını takdirlirine...saygılarımla arz ederim."¹³

Bu yazıyı gönderdikten bir ay kadara ben Avustralya'dan ayrılıp Ankara'ya döndüm ve Nisan 1998'de emekli oldum. Bu konuda gelişmeler olduğunu bilmiyorum. Ancak şahsen o zamanki görüşümüzü muhafaza ediyorum.

Gelibolu Barış Parkı Tasarısına İlişkin

Üç Belge

1.

T.C. KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Faks No. 145

Kanberra, 3 Temmuz 1997

İlgi: 88 sayılı telgrafımız.

Gelibolu yarımadasıyla ilgili olarak Avustralya Temsilciler Meclisi üyesi Mallee milletvekili Mr. Forest, Eski Muharıpler Bakanı Bruce Scott'a bir soru yöneltmiştir. Sorunun ve buna Bakan tarafından verilen cevabın örneği, 25.06.1997 tarihli Temsilciler Meclisi tutanaklarından çıkartılarak ilişikte sunulmuştur.

Ookunmasından da görüleceği üzere, soru sahibi Gelibolu yarımadasının geliştirilmesi ihtimalinden duyulan endişeye değinerek bu konuda Avustralya tarafından ne gibi girişimler yapıldığını ve Türk makamlarından ve Türk makamlarından ne cevap alındığını sormuştur.

Bakan, Gelibolu yarımadası hakkında uluslar arası bir yarışma açıldığını bildirmiş, yarımadaının, savaş mezarlıklarının ve özellikle Anzak Koyu'nun ve Kanlı Sirt'in (Lone Pine) korunmasını Hükümetçe kuvvetle desteklediklerini, Ankara'daki Büyükelçileri aracılığıyla bu görüşlerini Türk hükümetine duyurduklarını, Hükümetimizin savaş mezarlıklarına ve Gelibolu yarımadasının hatırasına dokunulmayacağı yolunda görüş bildirdiğini açıklamıştır.

Bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

Bilâl ŞİMŞİR

Büyükelçi

TC-KBA

¹³ Ibid.: TC Kanberra BE'den Dışişleri Bakanlığına Yazı, 27.2.1998, No. 303

T.C. KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN

T.C. DİŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Yazı

Kanberra, 13 Kasım 1997

No. 241

İlgi: 94 sayılı açık telgrafları.

Avustralya Eski Muharipler Demegi (RSL) Başkanı Emekli Tümgeneral Peter Phillips, beraberinde derneğin Melbourne Şubesi Başkanı Bruce Ruxton ve dernek Sekreteri Derek Robson olmak üzere dün (12 Kasım) ziyaretime geldi.

Büyükelçiliğimizde gerçekleşen ve Müsteşar Yahya Akkurt'un da hazır bulunduğu görüşmede, General Phillips özetle Gelibolu Barış Parkı Projesi hakkındaki gelişmelerin ne safhada olduğunu, Avustralya için Gelibolu Yarımadası'nın özel bir öneminin bulunduğunu belirterek proje yarışması hakkında Türk Hükümetinin bir karar alıp almadığını sordu.

RSL Melbourne Şubesi Başkanı Ruxton ise, Gelibolu Yarımadasının doğal halinin muhafaza edilmesini, mevcut yapılanmaya ilâve olarak başka inşaata izin verilmemesini, hatta yangın sonrası yeniden ağaçlandırmanın dahi yapılmamasını, Hamilton gemisinin batırıldığı tepenin eteklerine yazlık evlerin yapıldığını üzüntü ile müşahede ettiklerini, buraların doğal yapısının muhafaza edilerek "manikür-pedikür"den geçmiş bir yapmacık parka dönüştürülmemesini temenni etti. Gelibolu Barış Parkı proje yarışmasının Türk Hükümetinin samimi duygularının bir göstergesi olduğundan şüphe etmemekle beraber, buranın sert güzelliğinin (harsh beauty) insanların zihinlerinde yer etmiş olduğunu ifade etti. İngiliz tarihçi yazar R. R. James'in kendisine gönderdiği ve bir örneği ilişikte sunulan mektubunun bir kopyasını tevdi etti.

Diğer yandan RSL Sekreteri Derek, Gelibolu yarımadası üzerinde uygun görülecek bir yere kaidesi yüksek olmayan bir plaket yerleştirmek istediklerini beyan etti.

Konuklara cevaben ben de aşağıdaki hususları belirttim:

Söz konusu proje yarışması konusunda Büyükelçiliğimizde fazla bilgi yoktur. Bu konu ODTÜ'ye bağlı Gelibolu Barış Parkı Uluslararası Yarışma Ofisi

isimli özel bir birim tarafından yürütülmektedir. Uluslararası bir yarışma olduğu için herkese açıktır. 1998 Nisan ayında sonuçlanacaktır. Arzu ederseniz bu hususları bu birime doğrudan iletilebilirsiniz veya siz de yetkili makamlarınıza bildirebilirsiniz. (ODTÜ'deki söz konusu birimin adresi kendilerine tevdi edilmiştir.)

Bizim için de Gelibolu Yarımadası kutsal bir yerdir. Buraya gerekli her türlü ihtimamın gösterilmesini biz de arzu ederiz ve buna özen gösteriyoruz. Nisan 1995'te ANZAK Günü'nde Gelibolu Yarımadasındaydım. Çoğu Avrupa'dan gelmiş birçok Avustralyalı öğrenci ve genç de vardı. Bu gençlerin savaş mezarlıklarına yeterince saygılı olmadıklarını gördüm. Siz de oraları ziyaret edecek gençlerinizi biraz uyabilirseniz, iyi olur.

Yerleştirilmek istenen plaketin yeri ancak proje yarışması sonuçlandıktan sonra belirlenebilecektir ve fazla yüksek olmaması gerekmektedir.

Sözümün son vermeden önce General Phillips'ten bir ricada bulundum. Artık Avustralya'da yeteri kadar Türk asıllı insanların mevcudiyetine değinerek, her yıl muhteşem bir şekilde Kanberra'da kutlanan ANZAK Günü törenlerine Türklerin de bir Türk bayrağı altında resmi geçitte yer almak arzusunda olduklarını ifadeyle bu samimi dileğimizin gerçekleştirilmesi için RSL'in desteğine ihtiyacı bulunduğumu; bunu da bizden esirgememelerini kendisinden özellikle rica ettim. General Phillips bu teklifimizi değerlendireceklerini ifade etti.

Saygılarımla arz ederim.

Bitâl ŞİMŞİR

Büyükelçi

TC-KBA

3.

T.C. KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Kanberra, 27 Şubat 1998

Tel (Kısmen)
No. 303

1. Dün (26 Şubat) Eski Muharıpler Bakanı Bruce Scott'a veda ziyaretinde bulundum. Önümüzdeki Temmuz ayında Türkiye'yi ziyaret etmek niyetinde olduğunu bildirdi. Ziyaret isteğini, yazılı olarak Başbakanın onayına sunmuş, bugünlerde cevap bekliyor. Birkaç gün içinde bize kesin kararını bildireceğini söyledi. "Başbakan inşallah onaylar, onaylamazsa seyahatimi dört-beş ay ertelerim, ama her halükârda en kısa zamanda Türkiye'ye gitmek istiyorum" dedi.

2. Bu kararına sevindiyimi, Mart ortalarına kadar Kanberra'da olabileceğimi, ziyaretinin başarılı geçmesi için elimden geleni yapacağımı bildirdim. Ne gibi bir program öngördüğünü sordum. Esas amacının Gelibolu yarımadasındaki savaş mezarlıklarına gitmek, Türk yetkilileriyle bazı konuları görüşmek olduğunu, 4-5 gün kadar ülkemizde kalacağını, Ankara'ya, İstanbul'u ve Ege kıyılarını da ziyaret niyetinde olduğunu söyledi. Gelibolu Yarımadası Dünya Barış Parkı Projesi'nin son durumunu sordu. Uluslararası yarışmanın Nisan ayında sonuçlanmasının öngörüldüğünü, fakat gelişmeler hakkında henüz ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımı bildirdim.

3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında İngiltere ve Amerika'nın safında savaşmış olan Avustralya'nın, Gelibolu Yarımadası başta olmak üzere, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde birçok savaş mezarlıkları vardır ve bunlarla ilgilenmek Eski Muharıpler Bakanlığının görevleri arasındadır. Bakan Bruce Scott'un bu mezarlıkları görmek niyetiyle bölgemize bir ziyaret planladığı, Temmuz'da olmazsa birkaç ay sonra bölgemizi doluşacağı anlaşılıyor. Türkiye ziyaretini muhtemelen İsrail ve Yunanistan ziyaretleriyle birleştirecektir. Bana sıcak dostluk gösterdi. Makam odasını Çanakkale savaş hatıralarıyla doldurmuş. Bunara tek tek dikkatimi çekerken, "dostluğumuz çok derindir, çok köklüdür" dedi. Çerçeveletip odasına asmış olduğu Atatürk'ün Anzak'larla ilgili ölmez sözlerini okurken de duygulandı. "Evet, dostluğumuz köklüdür, bunu daha da geliştirelim" dedim.

4. Avustralyalı Bakan, Gelibolu yarımadasıyla ilgili "bazı konuları Türk yetkililerle görüşmek" niyetindedir. Tarihi eserlerin ve çevrenin korunması konusunda pek titiz olan Avustralyalıların olabilecek aşırı

isteklerini ihtiyatla karşılamak gerekebilir, sanıyorum. Meselâ, Gelibolu yarımadasının ağaçlandırılmasına veya yeşertilmesine dahi karşı olan Avustralyalılar vardır. O topraklara el sürülmemeli, tarihi savaş alanları 1915'teki halıyla, yalçın ve vahşi halde bırakılmamalıdır. Bakan Bruce, sayın hâlefim Büyükelçi Arık'ın ne zaman geleceğini sordu ve gelince kendisiyle görüşme arzusunda olduğunu da söyledi...

Saygılarımla arz ederim.

TC-KBA

ŞİMŞİR

Marmara'da Bir Batık Denizaltı

T.C. KANBERRA BÜYÜKELÇİLİĞİNDEN

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Faks No. 147

Kanberra, 5 Temmuz 1997

Çanakkale Savaşı sırasında Marmara Denizine girmiş ve orada batırılmış olan Avustralya denizaltısı AE2 hakkında bugünkü(5 Temmuz) "The Sydney Morning Herald" gazetesinde çıkan yazının bir örneği ilişikte sunulmuştur.

Yazıda, Rahmi Koç Sanayi Müzesi Müdürü Selçuk Koray tarafından yerinin saptandığı belirtilen AE2'nin denizden çıkarılıp müzeye konmak istendiği, ancak bu batık denizaltının Avustralya mülkiyetinde olduğu, Avustralya ile Türkiye arasında görüşmeler yapılması gerekeceği savunulmaktadır.

Bir Avustralyalı grubun önümüzdeki Eylül ayında İstanbul'a gidip Selçuk Koray ile işbirliği yapacağı, Koray'ın da Eylül başlarında Avustralya'ya geleceği ve Batı Avustralya Deniz Müzesi tarafından düzenlenen seminere AE2'yi buluşu ile ilgili bir bildiri sunacağı bildirilmektedir.

Bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

Büyükelçi

TC-KBA

Bilal ŞİMŞİR

52

53

Bitirirken

Bitirirken birkaç cümle daha ekleyeyim.

Türkler ile Avustralyalılar ilk defa Çanakkale savaşında yüzyüze geldiler. Avustralya, bu savaşta kendi ismini taşıyan, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu veya kısaca ANZAK adıyla anılan bir kolorduyla katıldı. Çanakkale Savaşı, Avustralya için büyük önem taşımaktadır ve Anzak hatıraları Avustralya'da bugün de çok canlıdır.

Birbirleriyle Çanakkale'de savaşmış olan Osmanlı Devleti ile Avustralya arasında normal diplomatik ilişki yoktu, hiç kurulmamıştı. Avustralya'da bir Osmanlı Elçiliği veya konsoloslugu açılmadığı gibi Türkiye'de de bir Avustralya temsilciliği açılmamıştı. O dönemde Avustralya'nın Türkiye'deki çıkarlarını İngiltere korumuştur.

Türkiye -Avustralya ilişkilerinde bir yeri olan ilk antlaşma veya ilk ahdi belge, 1923'te imzalanmış olan Lozan Barış Antlaşması ve özellikle bu antlaşmanın savaş mezarlıkları ve Gelibolu yarımadasındaki Anzak mezarlıkları ile ilgili hükümleridir. Türkiye ile yapılan bu antlaşmayı Avustralya değil, Büyük Britanya imparatorluğu imzalamıştı, fakat antlaşmanın savaş mezarlıklarıyla ilgili hükümlerinden en çok yararlanan ülke Avustralya olmuştur.

Şubat 1924'de Avustralya Başbakanı Bruce Türkiye'ye geldi. Türkiye ile Avustralya arasında gerçekleşen ilk düzey ziyaret budur. Bu özel bir ziyaretti. Kendisi de Çanakkale'de savaşmış eski bir Anzak askeri olan Başbakan Bruce, Ankara Hükümetinin İstanbul'daki resmi temsilcisi Dr. Adnan Adıvar ile görüştükten sonra Çanakkale'ye geçmiş, iki gün boyunca savaş mezarlıklarını, Anzak mezarlıklarını ziyaret etmiş ve ülkemizden ayrılmıştır.

Başbakan Bruce'un ziyareti Çanakkale Savaşı ile ilgili bir ziyaretti ve bir bakıma daha sonraki ziyaretler için çığır açmıştır. Daha sonraki yıllarda, özellikler İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde Avustralya'dan Türkiye'ye yapılan ziyaretler esas itibarıyla hep Çanakkale ile ilgiliydi.

1967 yılında Avustralya'da Türkiye Büyükelçiliği açıldı ve iki ülke arasındaki ilişkiler çok yönlü olarak gelişti. Ziyaretler de karşılıklı olarak arttı. Çanakkale Savaşı, Avustralya'dan Türkiye'ye ziyaretleri tetiklemişti. Önce özel olarak yapılan üst düzey ziyaretler daha sonraki yıllarda resmi nitelik de kazanmış ve bunlara karşılık vermek amacıyla Türkiye'den de Avustralya'ya resmi ziyaretler başlamış ve giderek artmıştır. Çanakkale Savaşı'nın hatıraları olmasaydı, uzak ülke Avustralya ile Türkiye arasındaki ilişkiler ve ziyaret trafiği hiçbir zaman bugünkü

kadar yoğunluk kazanamazdı.

Türkiye ile Avustralya arasındaki ziyaretler, ikili ilişkilere ivme kazandırmış, karşılıklı dostluğa hizmet etmiştir. Fakat bu ziyaretlerde bazen istenmeyen zorluklar da yaşanmış ve Avustralya medyasında Türkiye hakkında pek dostça olmayan yayınlar yapıldığı ve bunların resmi makamlarca da paylaşılabilirdiği görülmüştür.

Çanakkale ve Anzak hatıraları yüzünden Türkiye ile Avustralya arasında ileride de bazı sorunlar yaşanabileceği aklı gelmektedir. Esas itibarıyla Avustralya tarafının aşırı hassasiyetinden, egocentrik yaklaşımından ve karşılıksız taleplerinden kaynaklanan bu gibi zorluklara karşı Türk tarafının hazırlıklı olmasında yarar vardır. Avustralya tarafının ileride de olabilecek taleplerini değerlendiren karşılıklılık ilkesini hiç gözden uzak tutmamak da esas olmalıdır.

*Mr. Henderson, British Chargé d'Affaires, Constantinople,
to Mr. MacDonald, Secretary of State for Foreign Affairs, London*

No. 117
February 11, 1924)

CONSTANTINOPLE,

(Received February 18)

My Lord,

The Prime Minister of Australia, accompanied by Major-General Sir Fabian Ware, vice-chairman of the Imperial War Graves Commission, arrived at Constantinople on the 6th instant. The Turkish authorities had arranged for all the necessary facilities to be granted to him, and he was, I understand, welcomed at the frontier by a representative of the Vali of Adrianople.

2. Mr Bruce spent the day sightseeing, and the Old Saraglio was specially thrown open by the Turkish authorities for his benefit. I also arranged for Sir Fabian Ware, together with Colonel Hughes, the Director of Imperial War Graves Commission at Kilina, to have an interview with Dr. Adnan Bey, who showed them every civility. In the evening I entertained Mr. Bruce to dinner a His Majesty's Embassy.

3. H.M.S. "Calypso," Captain C. S. Scott, arrived at Constantinople at 8

A.M. on the following morning, and, after exchanging the usual salutes with the Turkish shore batteries, anchored off Haidar Pasha. I took Mr. Bruce and his party off in the Embassy launch "Makook," and accompanied them in the "Calypso" down to Kilia, which we reached about 6 o'clock in the evening.

4. The 8th February was spent in visiting the cemeteries of the Cape Helles area, and the 9th February those of Anzac and Suvla. In the two and a half days that he was down at Kilia, Mr. Bruce managed to inspect every single cemetery throughout the peninsula.

5. Mr. Bruce's pilgrimage and the circumstances which attended it, more particularly the placing at his disposal for the purpose of a British warship, are likely to produce the very best effect. The visit will have brought home to the Turks the imperial aspect of those cemeteries and the very deep and fervent interest taken by Australia and New Zealand in the graves of the members of their first expeditionary forces. The experience which the Turkish army had of the Australian and New Zealand troops during the war is, indeed, not calculated to encourage it to risk a second encounter with them. It was not without significance that the kaimacam of Gallipoli - who asked for an interview with Mr. Bruce, Sir F. Ware and myself on the Saturday - informed us that he had recently received definite instructions from Angora to facilitate in every way the work of the commission.

6. I trust that this declaration of good intention may prove sincere and lasting, and that Mr. Bruce's observations to the kaimacam will be faithfully reported to Angora. There is however, a factor to be reckoned with, namely, a hitherto ineradicable conviction among the Turks, and not only among them, that the cemeteries are a cloak for ulterior and sinister designs. In conversation with me, Adnan Bey has more than once somewhat shamefacedly referred to these suspicions. In rebutting them I have suggested that those who hold them should go down and see for themselves. In speaking to the kaimacam I expressed the hope that Mustafa Kemal Pasha himself would inspect the cemeteries once the work on them had been finally completed. I am of opinion that an official visit to them by the President, who himself fought on the peninsula, would, if it can be arranged at some later date, be of real value.

7. Mr. Bruce left Kilia on the 10th instant on board H.M.S. "Calypso," for Port Said. I returned myself by the Khedivial steamship "Fezara" on the same day to Constantinople. Sir F. Ware was to remain at Kilia a few days longer, in order to have an opportunity of a more detailed inspection.

8. I cannot refrain from taking this opportunity of a personal visit to Kilia to pay a warm tribute to the excellence of the work which, in spite of climatic and other difficulties, and of Turkish distrust and sometimes open

obtusiveness, has been and is being performed by Colonel Hughes and the other members of the commission on the peninsula. Colonel Hughes is himself a most efficient and capable officer, with great driving power and initiative. He has moreover, established with Turks on Gallipoli those excellent personal relations which are indispensable if the work is to be carried on without interruption.

9. I was much impressed by the arrangement of the cemeteries and the simplicity and good taste of the designs. They constitute in this south-eastern highway of Europe a wonderful memorial of the magnitude of the rôle played by the British Empire in the great war.

I have, etc.

NEVILE HENDERSON

F.O. 424/260, p. 47-48, No. 33

Gallipoli Campaign of 1915 and Relations Between Turkey and Australia

Main points of this paper are as follows: Gallipoli Campaign of 1915 as the historic background of Turco-Australian relations; Lausanne Peace Treaty of July 24, 1923 and its stipulations on War Graves, in particular those in Anzac Cove; the Broken Hill episode of 1915; first high-level visit between the two countries: visit of Mr. Bruce, Prime Minister of Australia, to Turkey and to Gallipoli in February 1924; establishment of diplomatic relations between Turkey and Australia and inauguration of the Turkish Embassy in Canberra in 1967; official high-level visits from Australia to Turkey and to Gallipoli; commemoration of 75th and 80th anniversaries of Anzac Day, and state visits from Australia and from New Zealand to Turkey in 1990 and 1995; some difficulties experienced in 1995; Anzac Day celebrations in Canberra in 1996 and 1997; traditional Anzac Day lunches in Canberra Club and speeches of the Turkish Ambassador; story of the last original Gallipoli Anzac soldier, corporal Ted Matthews: On his 100th birthday celebrations Turkish Ambassador presented him a special plaque and saluted him as "the great Australian", "our noble enemy" and now "our most respected friend"; corporal Ted Matthews expressed his regrets about the historic Gallipoli Campaign, saying that it was a mistake; official participation of the Turkish Ambassador to the funeral ceremonies organized in Sydney for the deceased last Gallipoli Anzac, Ted Matthews; a new Australian memorial project in Anzac Cove; Australian objections to the Turkish Peace Park Project in Gallipoli.

The paper is based mainly on the Turkish diplomatic documents from the archives of the Turkish Embassy in Canberra, and some of the documents are reproduced in full texts.

The commemorations of the Gallipoli Campaign of 1915, which has a very important place in Turkish and Australian contemporary history, has stimulated since 1920's the high-level visits between Turkey and Australia, and thus contributed to the strengthening the Turkish-Australian friendly relations.

But some times Turkish public opinion was hurt by unfriendly and unfair publications of Australian media, which was the case on Anzac Day ceremonies in 1995.

ÇANAKKALE ZAFERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

Ergun AYBARS*

18 Mart 1915'te dünyanın güne kadar görmediği büyüklükte İtilaf Devletleri donanmasının, Türk azmi karşısındaki yenilgisi ve 25-26 Nisan 1915'te başlayıp, 9 Ocak 1916 gününe kadar cehennemî bir kara savaşı sonunda Türk askerinin karşısında uğradığı hezimet, Boğazlar tarihinin en önemli olayıdır. Varlığı hesaba bile alınmayan Türk askerinin karşısında, Batının yenilmez kabul edilen İngiliz gücünün hezimetî, sonuçları itibarıyla büyük etkiler yarattı. Savaşın Avrupa'nın hayatını ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan köklü bir şekilde değiştirerek etkiledi. Bunun yanı sıra, savaş sonunda ortaya çıkan komünist, faşist rejimlerin sebebini Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı sosyal ve ekonomik çöküntünün içinde aramak gerekir.

Başlı başına bir imparatorluğa bedel olan Boğazların tarih içinde taşıdığı önem üzerinde durmak gerekir. İlk çağda Yunanlıların Boğazları geçerek Karadeniz'de koloniler kurmalarıyla, Boğazlarla ilgili siyasi olaylar başlar. "Kolişid" de' olduğu söylenen Altın yapağıyı (post) elde etmek için yola çıkan Zason ve elli arkadaşının isteklerine ulaşmasını anlatan efsane, Küçük Asya ve Yunan halkının çatışmaları içinde, özellikle Çanakkale Boğazı'nın önemini anlatır. Güzel Helen'in kaçırılması ile başlayan Truva Savaşları yine, Boğaz'ın taşıdığı stratejik ve ekonomik önemi gösterir. Persler ile Yunanlılar arasında süren üstünlük savaşlarının en önemli noktasını yine Boğazlar oluşturmaktadır.

M.Ö. 514'te Pers Kralı Birinci Dara'nın büyük seferi ile Boğazlar üzerinde sağladığı üstünlük ve Birinci Serhas'ın 480 (M.Ö.) Çanakkale Boğazı'nı gemilerden köprü ile geçmesi olayı, Persler'in buralara verdikleri önemi gösterir. Yunanlılar kısa bir süre sonra 478(M.Ö.)'de Boğazları ele geçirdiler. Ancak kendi içlerinde de bu sebeple çatışmaya giriştiler. Büyük İskender'in 334 (M.Ö.)'de ordusu ile Boğazları geçip Anadolu'ya girmesi ile kurduğu imparatorluk buraya egemen oldu. Yunan egemenliğinin zayıfladığı yıllarda ise, Boğazların önemini kavrayan Romalılar yöreyi ele geçirmek istediler. Karşılarında en güçlü rakip Karadeniz'e egemen olan Pontus Kralı Mitrdatat oldu. Roma'yı çok uğraştıran Mitrdatat yenilince, Roma Boğazlara egemen oldu. Roma beslenme ihtiyacını Akdeniz çevresinden sağladığı için Boğazlar uzun süre önemini yitirdi. Bizans'ın kurulması ve Hunlar'ın 559'daki saldırıları, Avar ve İranlılar'ın birlikte saldırmaları ve Arapların 717 yılında Çanakkale ve İstanbul'a saldırıları hep

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü
Gürcistan